

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

PROBLÉM TĚLA A SPOLEČNOSTI

Vypracovala: Monika Kačenová

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Fantyš

České Budějovice 2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Tomáše Fantyše a uvedla veškeré prameny v seznamu použité literatury a dalších zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

podpis

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla poděkovat za pomoc především vedoucímu své bakalářské práce na téma Problém těla a společnosti. Pan Mgr. Tomáš Fantyš mi během našich konzultací poskytl inspirativní rady a úvahy týkající se dané problematiky. Další poděkování patří mé rodině a přátelům, kteří mi byli oporou a poskytli zázemí pro psaní této práce. V neposlední řadě děkuji za rozhovor a čas, jež mi věnovala diplomovaná specialista v oboru nutriční terapie.

Anotace

Bakalářská práce s názvem Problém těla a společnosti se zabývá ideálním tělem v různých etapách lidských dějin. Cílem práce je představit proměny tělesného ideálu v historickém kontextu. Vedle toho je práce zaměřena na procesy, jimiž společnost působí na utváření představy jedince o fyzické kráse, tedy sociální konstrukce těla, především ve vybraných obdobích tzv. moderní a postmoderní doby. Metodicky práce vychází zejména z komparace teoretických přístupů reflektujících proměny tělesnosti v pojednávaných obdobích (zejména Bauman, Lipovetsky, Giddens). Práce akcentuje především analýzu doby postmoderní a v jejím rámci spotřebu, média jakožto významný činitel ovlivňující představu o ideální kráse, poruchy spojené se současným pohledem na tělo (narcismus a poruchy příjmu potravy), dietu a zdobení těla (tělesné modifikace – tetování a piercing). V kontrastu k postmoderně je pak stavěno tělo vojáka a dělníka v období tzv. moderny.

Annotation

Bachelor's dissertation titled The Problem of the Body and Society deals with the ideal body in different stages of human history. The aim is to introduce the changes in human ideal in historical context. The dissertation is also focused on processes by which the society operates in shaping an individual's ideas about physical beauty, the social construction of the body, especially in selected periods of the modern and postmodern era. Methodically the dissertation is mainly based on comparison of theoretical approaches reflecting the changes in physicality in certain periods (particularly Bauman, Lipovetsky, Giddens). The dissertation emphasizes mainly the analysis of postmodern era – consumption, media as a significant factor influencing the idea of ideal beauty, disorders associated with the current view of the body (narcissism and eating disorders), diet and body art (body modification - tattoos and piercing). In contrast to postmodernism, the body of soldiers and workers is shown in the period of modernism.

Obsah

ÚVOD	6
1 TĚLESNÝ IDEÁL - HISTORIE	8
1.1 Starověk.....	8
1.2 Středověk.....	10
1.3 Novověk.....	12
2 SOCIÁLNÍ KONSTRUKCE TĚLA	16
2.1 Sociální konstrukce těla v období tzv. „modernity“	17
2.1.1 Tělo vojáka a dělníka.....	18
2.1.2 Kult těla v Třetí říši	19
2.2 Sociální konstrukce těla v období tzv. „postmodernity“	19
2.2.1 Spotřební entuziasmus.....	20
2.2.2 Média jako sociální konstrukt ideálu krásy	21
2.2.3 Poruchy spojené se současným pohledem na tělo	24
2.2.3.1 Narcistické zaujetí vlastním tělem - tělo jako předmět uctívání	25
2.2.3.2 Poruchy příjmu potravy.....	27
2.2.3.2.1 Anorexia nervosa (mentální anorexie, sebehladovění).....	28
2.2.3.2.2 Přejídání (mentální bulimie, pročišťování).....	30
2.2.4 Rozvoj fenoménu diet v souvislosti se štíhlým tělem	31
2.2.5 Tělo jako objekt zdobení	33
2.2.5.1 Tělesné modifikace	33
2.2.5.1.1 Tetování	34
2.2.5.1.2 Piercing	37
3 ZÁVĚR	39
4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ	44

ÚVOD

Bakalářská práce s názvem „Problém těla a společnosti“ se obecně zabývá proměnami tělesnosti v konkrétních historických etapách a v současnosti, kultem těla a příčinami vytváření představ jedinců o konkrétní fyzické kráse, resp. problematikou sociálních vlivů na tělo a jeho následné formování, tj. sociální konstrukci těla.

Cílem a náplní práce je představit proměny tělesného ideálu v historickém kontextu a zpracovat problematiku sociální konstrukce těla ve vybraných obdobích tzv. „modernity“ a především „postmodernity“, tedy i současné představy o fyzické kráse, tj. text bude zaměřen na procesy, jimiž společnost působí na utváření představy jedince o tělesné kráse, a tím analýza různých koncepcí může obohatit vědomosti jedinců, již se touto problematikou zabývají či budou zabývat. Analýzou sociálních vlivů na lidské tělo se práce dostane k mnoha důležitým tématům. V rámci moderní doby se práce bude zabývat tzv. „árijskou rasou“, jakožto nacistickým ideálem, a disciplinovaným tělem vojáka a dělníka, v rámci doby postmoderní sociálním vlivem médií (tisk, televize, film, internet), jež jsou význačným konstruktem ideálu krásy, dále současnými poruchami (narcismus, mentální anorexie, mentální bulimie a další typy poruch příjmu potravy), dietou (v historii a dnes v konfrontaci s novými dietetickými obory), tedy obecně kultem těla. V současnosti je veřejnosti předkládán ideál v podobě štíhlé až vyzáblé ženské postavy a zcela běžným se stávají tělesné modifikace, konkrétně tetování a piercing, jež ztrácejí svůj původní význam, tj. byly dominantou pouze některých společenských vrstev. Dnes mají především význam esteticko-erotický či individualizační.

Smysl práce spočívá v objektivním pohledu na vlastní vzhled těla. Je třeba si uvědomit vliv médií na naši představu o tělesné kráse a smysl propagace štíhlých žen. Média vytvářejí nezdravý štíhlý až vyzáblý fyzický ideál, který se snažíme napodobit. V souvislosti s napodobováním mediálních vzorů zvyšujeme riziko propadnutí poruchám, které jsou spojené se současným pohledem na tělo.

Předkládaný text bude především akcentovat sociální konstrukce těla ve dvou historických etapách, tzn. v moderní a postmoderní době. Bude vycházet z koncepcí A. Giddense, jenž vznik moderní doby datuje do cca 17. století, a G. Lipovetského, jenž konec

moderní a počátek postmoderní doby klade do 60. let 20. století, a mnoha dalších význačných autorů zabývajících se danou problematikou.

Práce je koncipovaná především jako teoretická, zpracována jako komparace a analýza textů (komparační analýza) vztahujících se k specifické problematice těla a společnosti, zaměřena na vztah těla a společnosti, resp. problematiku sociálních vlivů na tělo a jeho formování. Text bude čerpat z teoretických přístupů Baumana, dále Lipovetského, Giddense, Eca či Foucaulta. Zdroje v rámci této problematiky jsou nesčetné, neboť dané téma je velice aktuální z důvodu nárůstu zájmu současného člověka o vlastní tělo a péči o něj. Dalším pramenem se mohou stát relevantní rozhovory vztahujících se k danému tématu.

1 TĚLESNÝ IDEÁL - HISTORIE

1.1 Starověk

Kult štíhlého těla se v raných kulturách pravděpodobně neuplatňoval. Nosilo se volné oblečení, které zaručilo skrytí přílišné štíhlosti či otylosti těla. V Mezopotámii¹ si ženy vytvářely rafinované účesy, staraly se o své nehty a malovaly se. V Egyptě (1400 př. n. l.) zdůrazňovali čistotu (Fialová, 2006, s. 53 – 54).

Soška tzv. Věstonické venuše² je prvním dochovaným obrazem ideálu ženského těla (pravěk - mladý paleolit³). „Soška znázorňovala symbol plodnosti. Pro kmen byla žena, která byla schopná родit zdravé děti, největším bohatstvím. Velké poprsí, široká pánev, vystupující pozadí a břicho, to byly charakteristické rysy, které ukazovaly na dobrou kondici zaručující ženě přežití i velmi tuhé zimy a schopnost zajistit pokračování rodu“⁴ (Šimková, 2011, s. 12).

Ideál krásy byl v historii spojován spíše s ženským pohlavím. Výjimkou je např. starověké Řecko, kde za krásné bylo považováno tělo mužské (Fialová, 2006, s. 22). V tomto období vznikaly první akty zpodobňující nahého muže v životní velikosti. Atletická postava se stala fyzickým ideálem do 7. st. př. n. l. (Matyášová, 2011, s. 17).

V období antickém⁵ převažuje u žen postava zaoblená, u mužů postava svalnatá (Fialová, 2006, s. 22). Následující podmínky realizovaly ideální lidské tělo v této historické éře: délka hrudníku představovala čtvrtinu, tvář člověka desetinu a hlava osminu celkové výšky⁶. Pojem kalokagathía (kalos = krásný, agathos = dobrý) symbolizoval řecký ideál krásy

¹ „Mezopotámie – [...] jedno z nejstarších center starověkých civilizací [...]“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 623).

² „Věstonická venuše je keramická soška nahé ženy vyrobená z pálené hlíny [...]. Soška byla nalezena 13. července 1925 v popelišti v horní části pravěkého naleziště mezi Dolními Věstonicemi a Pavlovem prof. Karlem Absolonem“ (Dostupné z: <http://burianzdenek.cz/Vestonicka-venuse.html>).

³ Mladý paleolit: 40 000 – 10 000 př. n. l. (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 733)

⁴ Německá Venuše z Hohle Fels, rakouská Willendorfská venuše či francouzská Venuše z Lespugue představují shodný vzhled s Věstonickou venuší. Výjimku tvoří česká Petřkovická venuše s proporcemi štíhlejšími (Šimková, 2011, s. 12).

⁵ „Antika – historické období zahrnující vývoj starověkého Řecka a Říma. Počátek Antiky se klade do období mykénské kultury (asi od 16. století př. n. l.), konec je spojován se zánikem západořímské říše (476 n. l.). Antika se považuje za jeden z pilířů moderní evropské civilizace“ (Ottova Encyklopedie A-Ž, 2004, s. 43).

⁶ „Později došlo v přesném poměru proporcí k určitému uvolnění, ale vyváženost a prvky symetrie zde zůstaly“ (Šimková, 2011, s. 13).

fyzické a psychické (Šimková, 2011, s. 13; Eco, 2007, s. 23 – 24).⁷ Podle Eca (2007, s. 23 – 24) není dodnes zcela jasné, zda za krásné v Antice byla považována krása tělesná či duchovní. Podle Fialové (2006, s. 22) antičtí Řekové za krásné považovali jak psychickou, tak i fyzickou stránku člověka (především tělesnou zdatnost).

Ženskou přitažlivostí se ve starověkém Řecku a Římě zabývali filozofové či matematikové (Šimková, 2011, s. 12 – 13). Krása byla již od starověku shodná s úměrností. Předsokratovští filosofové (např. Thalés, Anaximandros či Anaximenés) nahlíželi na svět jako na uspořádaný celek, jednotnou formu. Tím vyjádřili shodu mezi krásou a formou (Eco, 2005, s. 61). Platónovo pojetí krásy se stalo základem pro její pozdější definování: krása jako harmonie, úměrnost částí a krása jako záře (Eco, 2005, s. 48). Pýthagorovci tvrdili, že „dívka je krásná, protože správná rovnováha tělesných šťáv vyvolává příjemnou barvu a protože její končetiny jsou uspořádány ve správném a harmonickém poměru, neboť podléhají stejným zákonům, jaké určují i vzdálenost mezi planetárními sférami“ (Eco, 2005, s. 72 – 73). Již ve starověkém Římě se setkáváme s poruchou příjmu potravy, dnes známou pod pojmem bulimie⁸, neboť štíhlost se pro ně stala tělesným ideálem. Otylost byla podrobována kritice (Fialová, 2006, s. 22 – 23).

⁷ „Dodnes zachovaným artefaktem je například Praxitelova socha Afrodity Knidské ze 4. stol. př. n. l., nebo Polykleitova socha Amazonky, jejíž proporce se staly standardem pro tvorbu ženských těl. Tento vzor proporcí lidského těla ovlivňoval západní tvorbu přibližně od roku 450 před Kristem až do konce devatenáctého století, dokud je nezměnil modernismus se svým originálním pojetím lidského těla“ (Šimková, 2011, s. 13).

⁸ „Bulimie – nadměrná, chorobná chuť k jídlu“ (Klimeš, 2005, s. 79)

1.2 Středověk

Ve středověku⁹ vzhled těla symbolizoval postavení ve společnosti (např. šlechta a její specifický oděv). Dokonce se objevují zákony, jež zakazovaly neurozenému lidu nosit totožné oblečení jako šlechta (Fialová, 2006, s. 54). Symbolem moci byly nákladné oděvy např. s purpurovou, červenou či zelenou barvou (purpura se v té době řadila mezi nejvzácnější barvy) a zdobení se zlatými šperky a drahými kameny (např. achát)¹⁰. Prosté, nevýrazné a špinavé oblečení s nahnědlým či šedým odstínem bylo charakteristické pro chudý lid (Eco, 2005, s. 105 – 106). Rok 1620 znamená ztížení až znemožnění rozpoznat sociální rozvrstvení společnosti, neboť jsou v témže roce vydány zákony, které již povolují neurozenému lidu nosit oděv typický pro šlechtu (období vlády francouzského státníka kardinála Richelieu; Šimková, 2011, s. 15).

Obézní lidé s úmyslem zhubnout užívali opium, rtuťové léky, žaludeční kapky, projímadla, železité vody či jídlo vyzvraceli. Za příčiny tloušťky považovali počestnost, také nectnost, nervové vyčerpání a typické příčiny: poruchy trávení, nadměrný přísun kalorií či nedostatek pohybu. V historii byla pouze bohatému lidu obezita promíjena: „Tlustí lidé byli [...] uznáváni teprve tehdy, když si pouze bohatí mohli dovolit tolik jídla, že ztloustli“ (Fialová, 2006, s. 54), ale pro křesťany bylo a je obžerství (nestřídmost) smrtelným hříchem. Znamená nadměrnou konzumaci jídla, alkoholu či návykových látek. Nestřídmost se řadí mezi tzv. „sedm smrtelných hříchů“ (vedle pýchy, lakomství, závisti, hněvu, smilstva a lenosti; Bártová, 2013, s. 13). Tito věřící dodržovali půsty¹¹. I Ženy jim podléhaly a to „z

⁹ „Středověk – označení pro historické období, které následuje po starověku a končí nástupem novověku. Za počátek evropského středověku se nejčastěji považuje svržení posledního římského císaře r. 476, které znamenalo pád římské říše a zánik starověké antické civilizace. Konec středověku je spojován s několika různými událostmi: dobytím Konstantinopole Turky 1453, objevením Ameriky K. Kolumbem 1492, nástupem reformace v Německu 1517. [...]“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 968).

¹⁰ „Šlechta se čím dál více distancuje od života poddaných. Tuto distanci dává najevo nejen stylem svého života (okázalé oslavy, velká sídla, mnoho služebnictva, vybrané pokrmy atd.), ale i péčí o svůj zevnějšek zahrnující používání různých kosmetických přípravků (parfémy, krémy, pudry,...) a specifický způsob odívání, jenž je zajištěn především možností dovozu drahých látek a ozdob z cizích krajin. [...] Díky rozkvětu zahraničního obchodu získávají vyšší vrstvy společnosti přístup k novým produktům, jako je damascénská ocel, brokát, nebo hedvábí, které se pak objevuje ve dvorské módě“ (Šimková, 2011, s. 13 - 14).

¹¹ Půst - „V křesťanství je půst nebo postní doba obdobím přípravy na Velikonoce. Nemusí jít tedy jen o odepření si jídla, ale také zřeknutí se čehokoliv, co je v životě postradatelné, zbytečné nebo překážející. V západní církvi začíná postní doba Popeleční středou a trvá 40 dní (kromě nedělí). Ve východních církvích začíná „Velký půst“ v pondělí 7. týdne před Velikonocemi a končí v pátek 9 dní před Velikonocemi; Půst je jedním jedince nebo společenské skupiny dané odmítáním příjmu potravy, jeho redukcí na minimum nebo omezením na vyhraněné, skromností charakterizované pokrmy, jež má mít pro postící se osobní pozitivní přínos. Půst se používá nejen v náboženství pro asketické prostředky, které způsobují, že tělo nedostává, nač je zvyklé. Motivem může být zdraví, očistění nebo nelpění na hmotném a přimknutí se k tomu, co člověka přesahuje,

důvodu očisty svého těla od hříchů za účelem osvobození duše“ (Matyášová, 2011, s. 18). Častokrát jim hrozilo upálení, neboť byly nařknuty z posedlosti d'áblem (Matyášová, 2011, s. 18). Křesťanství akcentuje krásu duševní (víra v Boha, vzdělanost či poslušnost k muži), naopak opovrhuje krásou tělesnou, neboť „vše, co se vztahuje k tělu, je označováno jako hříšné“ (Šimková, 2011, s. 13).

V gotice¹² je ideální lidská postava formována křesťanstvím. Krásným se stává tělo Kristovo (štíhlost, skromnost). U opačného pohlaví se setkáváme se štíhlejší postavou, avšak nikoliv vyzáblou (Fialová, 2006, s. 23), inspirovanou pannou Marií, jakožto křehkou ženou¹³ (Šimková, 2011, s. 14). Tomáš Akvinský¹⁴ tvrdil, že dalšími podmínkami krásy (vedle úměrnosti, proporcionality) je integrita (tj. každá věc musí mít všechny části - o zmrzačeném tělu tvrdil, že je ošklivé) a záře (tj. jasná barva věci; Eco, 2005, s. 88). O lidském tělu psal jako o zázraku stvoření (Eco, 2005, s. 77).

případně snaha o upevnění tělesného zdraví a duševní pohody“ (dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%AFst>).

¹² „Gotika – slohové období vrcholného a pozdního středověku (12. – 16. stol.“; Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 319)

¹³ I nadále zůstává ideálem symbol plodnosti, tedy menší vyklenuté břicho (Šimková, 2011, s. 14).

¹⁴ „Tomáš Akvinský (kolem 1224 – 1274), italský teolog a filozof“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 1035)

1.3 Novověk

Renesance¹⁵ představuje návrat ideálu krásy období Antiky. Pro danou epochu je dále charakteristický apel na jedince nikoliv Boha. Muži byli svalnaté postavy, ideální ženu symbolizovala široká pánev, plné křivky či zaoblená postava ve tvaru přesýpacích hodin (Šimková, 2011, s. 14; Fialová, 2006, s. 23). Na rozdíl od Antiky, která se vyznačovala přirozeností, se ženská postava v renesanci tvarovala pomocí korzetu, tedy uměle. V 15. století se objevují velké výstřihy a různé vycpávky na zvýraznění partií ženského těla (poprsí, bedra, boky či břicho) např. tzv. „vertugadin“¹⁶ (Šimková, 2011, s. 14). V 16. století italský spisovatel Baldesar Castiglione ve svém díle *Dvořan* popisuje správnou ženskou krásu: „Neuvědomujete si, oč přitažlivější je žena, která když už se líčí, líčí se jen docela nepatrně a skromně, takže to málokdo pozná, nežli ta, co si zmaluje obličej, až to vypadá, jako by na něm nosila masku, neodvažuje se zasmát, aby si nátěr nezničila [...]. A že se ze všech nejvíce líbí žena (pravda, ne ošklivá), na které každý jasně vidí, že nemá na sobě žádné šminky, [...] ale má přirozenou barvu, [...] že si vlasy nezdobí ani nápadně nepřičesává, že se pohybuje volně a přirozeně a nedává najevo tu přepečlivou snahu být krásná? To je pravá a ryzí čistota, lahodící oku všech lidských bytostí [...]“ (Eco, 2005, s. 217). Alžběta I. je jednou z mnoha žen, které představují tehdejší ideální fyzickou krásu. V 16. století, konkrétně roku 1558, se zcela poprvé objevuje slovo *dieta* (o vznik tohoto pojmu se zasloužil Ital Luigi Coronaro) a za ideál je považováno zdravě vypadající tělo (Šimková, 2011, s. 14 – 15).

V 17. století nebyla rozhodující hmotnost člověka nýbrž celkový vzhled. Ideální postavu zaručovaly různé vycpávky či šněrování (Fialová, 2006, s. 54). Ideálem krásy je v tomto období plnoštíhlost (Šimková, 2011, s. 15).

Roku 1772 vychází kniha s názvem *Pojednání o fyziognomii*, kde Johann Caspar Lavater soudí, že např. zločince poznáme podle charakteristických rysů v obličejí – v tomto případě podle velkých nadočnicových oblouků či plochého nosu. Rok 1793 představuje

¹⁵ „Renesance – z fr. la renaissance, it. rinascimento obrození; označení pro jednu z největších kulturních epoch v Evropě; renesance vznikla na přelomu 13. a 14. století v Itálii, odkud se šířila do ostatních evropských zemí. Vrcholu dosáhla v 16. století [...]“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 832).

¹⁶ „tzv. „vertugadin“, výztuž ve tvaru zvonu podpírající sukni šatů“ např. z důvodu zahalení otylosti (Šimková, 2011, s. 14).

počátek novověkého ideálu krásy a odívání, neboť je Konventem¹⁷ vydáno nařízení, které umožňuje svobodu v oblékání (Šimková, 2011, s. 15).

Štíhlý až vyzábělý ideál postavy a křehký vzhled, jakožto „znak duchovní krásy“, dále tělo vojáka „k cílům nacionální bojeschopnosti“ a tělo dělníka „k výcviku pro pracovní proces“ se formují v romantismu¹⁸ (Šimková, 2011, s. 15 – 16).

Pro muže je ve století devatenáctém charakteristický frak. V empiru¹⁹ je zřejmá inspirace Antikou. Objevují se: „lehké volné šaty s pasem umístěným pod řadry“ (Šimková, 2011, s. 16). V biedermeieru²⁰ jsou za ideální tělo považovány: „přirozené proporce se siluetou přesýpacích hodin, štíhlým pasem, přiléhavým živůtkem a mělkým výstřihem a nabíranými šunkovými rukávy, a dále bohatou sukni se soustavou spodnic, která dává tušit kypré boky. Ideální siluety je dosahováno krátkými korzety, které opět pevně šněrují pas, ale nedeformují, pouze podpírají prsa (Šimková, 2011, s. 16). V daném období měly jednotlivé sociální vrstvy různou představu o krásné postavě. V polovině století se ve spodních vrstvách společnosti objevuje mohutnější typ postavy oproti první polovině století, ve které se kladl důraz především na křehké ženy s morálními kvalitami. Strach z přílišné štíhlosti představuje závěr století, neboť plnější postava symbolizovala zdravé, ideální tělo (Fialová, 2006, s. 24). Též se objevuje zdravý životní styl ve formě tzv. „nové gymnastiky“. Jedná se o cvičení na čerstvém vzduchu, dvakrát denně lehké jídlo a dlouhé procházky. Ve 40. letech 19. století se krásnou stává štíhlá postava křehké ženy a vznikají první kliniky a lázně určené lidem trpící nadváhou. Pro redukci jejich tělesné hmotnosti se podrobovali ponořování do vody či vegetariánským dietám. 70. a 80. léta 19. století: „Dosáhnout v tomto období módní siluety bylo velmi složité. Protože postava vyžadovala velmi úzký pas a výrazné poprsí, hlavním nástrojem v procesu vytváření módní siluety se stala šněrovačka“ (Šimková, 2011, s. 16). Tvrdí se také, že v daném období bylo i na kypré tvary nahlíženo jako na žádoucí (Šimková, 2011, s. 16 – 17).

Na přelom 19. a 20. století se zveřejňují tvrzení o předčasné úmrtnosti obézních lidí, tj. otylí umírají dříve než štíhlí. Formulují se ideální váha. Za přirozenou hmotnost je

¹⁷ „Národní konvent (1792 – 1795): nejvyšší zákonodárný a výkonný orgán za Velké francouzské revoluce“ (Klimeš, 2005, s. 387).

¹⁸ Romantismus – „umělecké a kulturní hnutí vzniklé na sklonku 18. a začátku 19. století [...]“ (Klimeš, 2005, s. 643).

¹⁹ Empír – „první módní styl 19. století“ (Šimková, 2011, s. 16)

²⁰ Biedermeier – „měšťácký umělecký a literární styl z 1. pol. 19. století uplatňující se hlavně v odívání a v zařazení bytu“ (Klimeš, 2005, s. 65)

považována váha nízká nikoliv průměrná. Tato nepřesná tvrzení se nadlouho promítla do mínění společnosti (Šimková, 2011, s. 16; Fialová, 2006, s. 54 – 55).

20. století bojuje s obezitou. Z některých průzkumů vyplývá, že se zvyšuje počet žen, jež se o sobě domnívají, že trpí nadváhou (Fialová, 2006, s. 55). Zbraněmi obezity jsou různá cvičení a diety. První polovina 20. století je charakteristická bojem mezi krásou provokace (umělecká díla avantgardních hnutí – expresionismus, kubismus, futurismus či surrealismus) a krásou konzumu. Lidé jsou inspirováni ideály krásy, které vytvářejí sdělovací prostředky (Eco, 2005, s. 414 – 415). Ženy s úzkým pasem, širokými boky či plným poprsím se staly vzory na počátku 20. století. Ve 20. letech se ženy záměrně podobaly mužům – absence zaoblené ženské postavy, chlapecký střih (krátké vlasy), zakrývání ženského pasu rovnými šaty, stahování prsou. Nalíčený obličej a obnaženost nohou se staly kritérii krásy. 40 léta jsou ve znamení přirozenosti (tělesné vzory - hollywoodské hvězdy) a 50. ve znamení plnoštíhlosti (Fialová, 2006, s. 24, 55). Marilyn Monroe²¹ se stává fyzickým vzorem padesátých let. Vyznačuje se vysokým sex – appelem²², zvýrazněnými rty a poprsím, postavou ve tvaru přesýpacích hodin (Šimková, 2011, s. 21). 60. léta jsou charakteristická vyzáblým tělem, chlapeckou postavou (např. Twiggy²³). Twiggy způsobila společenskou závislost na dietách. Důsledky jsou katastrofální – 60. léta se „pyšní“ největším nárůstem žen, které trpí poruchami příjmu potravy. Od 80. let se prosazuje ženské tělo se svalnatějšími proporcemi. Tělesný ideál v této době představovala např. modelka Cindy Crawford²⁴ (štíhlá, sportovní postava).

Podle Fialové je za ideál stále pokládáno štíhlé tělo, avšak svalnatější, „absolutně pevné, zkrocené, spoutané, tuhé“ (Čapková, 2010, s. 29; Fialová, 2006, s. 25, 55 – 56). Dále je za dokonalé považováno bujné poprsí, péče o pleť či mladistvý vzhled (absence či potlačení znaků stárnutí), neboť stáří je zatracováno (Čapková, 2010, 29 – 30). S mladistvým vzhledem jakožto tělesným ideálem souvisí příchod minisukně v 60. letech a následný rozvoj kosmetického průmyslu, jenž ženám slibuje omezení či úplné odstranění fyzických známek stárnutí. Minisukně přináší výraznou změnu ve stylu oblékání mladých dívek, neboť do počátku 20. století se oblékaly po vzoru svých matek, tj. upravený, zralý styl odívání

²¹ „Marilyn Monroe – vlastním jménem Norma Jean Mortenson (1926 – 1962), americká filmová herečka a zpěvačka. Hrála v hollywoodských komediích a hudebních filmech (Muži mají raději blondýnky, Někdo to rád horké, Slaměný vdovec“; Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 643).

²² „sex-appeal [seks epíl] - pohlavní přitažlivost, kouzlo“ (zvl. žen; Klimeš, 2005, s. 672)

²³ „Idealizace štíhlosti naplno vrcholil v šedesátých letech, kdy se velkým objevem na molech a v módních časopisech stává modelka Twiggy, která s mírami 81-56-81, výšce 168 cm a váze 41 kg spadá do nejvyššího pásma podvýživy [...]“ (Šimková, 2011, s. 23).

²⁴ Cindy Crawford byla v 80. a 90. letech jednou z nejslavnějších topmodelek na světě (dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/2514-cindy-crawford/>).

(Šimková, 2011, s. 22 – 23). Tento vzor nahrazují v 60. letech dívky ve věku patnácti až dvaceti let. Podle Matyášové jsou od devadesátých let do současnosti ideálem ženy „extrémně hubené, bez zdravého výrazu, s pobledlou pletí a vystouplými kostmi po celém těle, včetně obličeje“ (Matyášová, 2011, s. 16) s mírami 90-60-90 (prsa - pas - boky), měří cca 170 cm a více. Varovným se stává inspirace fyzickým vzhledem modelek, které trpí podváhou či poruchou příjmu potravy (Šimková, 2011, s. 24 – 25). Příčiny výrazné štíhlosti modelek můžou být následující: „Vyzáblé modelky, které nemají téměř žádná prsa a znaky typické pro dospělou ženu, jsou preferovány módními návrháři, kteří jsou z velké části homosexuální orientace, a tudíž jim připadají chlapecky vypadající modelky více přitažlivé. Dále se pak na hubenosti modelek podílí obecně rozšířený fakt, že oblečení vypadá nejlépe v malých velikostech“ (Šimková, 2011, s. 25). Vliv přichází i ze strany módních časopisů, jež představují kolekce oblečení na výrazně štíhlých modelkách, tudíž vyžadují malé velikosti oděvů, jež propagují veřejnosti. Další příčina se nabízí tato: „Ženy, které vstoupily do mocenské struktury pracovních sil, tak ohrožily existující status quo. Aby si udržely svoji moc ve stejné míře, musí tyto ženské kádry vypadat jako muži – žádná prsa ani boky, hranaté, na sobě oblek mužského stylu, aby to napohled vypadalo, že se ve společnosti nic nezměnilo“ (Šimková, 2011, s. 25). V závěru můžeme tvrdit, že v současnosti mají vliv na utváření představy o ideálním těle módní návrháři a obecně média.

2 SOCIÁLNÍ KONSTRUKCE TĚLA

Fafejta definuje společnost²⁵ jako „uskupení lidí, které je alespoň částečně soběstačné a samostatné. Členové společnosti jsou schopni spolu navzájem komunikovat a vytvářet vzájemné vztahy trvalejšího charakteru“ (Fafejta, 2004, s. 8). Toto uskupení lidí působí na jedince jako na osobnost (formuje psychickou stránku člověka) a ovlivňuje pohled na jeho fyzickou stránku, tělo. „Společnost ovlivňuje chápání toho, co je láska, co je sexuální styk i co je strom“ (Fafejta, 2004, s. 9).

Během vývoje lidské společnosti se objevují rozmanité pohledy na lidské tělo, na fyzický ideál. Zakladatel sociologie těla Bryan S. Turner tvrdí, že lidské tělo bylo v jednotlivých etapách dějin lidstva „možností utvářenou kulturou a realizovanou v průběhu lidských interakcí“ (Bauman, 1995, s. 68). Vytváří se těla, jež jsou sociálně konstruována. Pro mou práci jsou významná sociální konstrukce těla v období tzv. „modernity“ a sociální konstrukce těla v období tzv. „postmodernity“.

Sociálními konstrukty těla v období modernity jsou tzv. „továrny na řád“ (mimo jiné vojenské kasárny a průmyslové podniky). Vyznačovaly se disciplínou, obnovily kázeň a pravidla, jež se vyskytovala v předmoderních společnostech. Ideálem se stává fyzicky silné tělo vojáka a dělníka, objekt a terč moci. Tělesný ideál se objevuje i v Třetí říši. Nacisté se považovali za nadřazenou rasu, tzv. „árijskou rasu“, která se vyznačovala vysokou postavou, vysokým a štíhlým obličejem s úzkým nosem (také rovný až orlí nos), světlými očima, plavými vlasy nebo čistě bílou kůží.

Sociálními konstrukty těla v období postmodernity jsou především média²⁶, masmédiá. Ženský tisk představuje tělesný ideál dámského pohlaví. V současnosti je ideální ženská postava štíhlá (až extrémně hubená), svalnatější, pevná s bujným poprsím a celkově upravená s atraktivním, mladistvým vzhledem. V této souvislosti se objevují poruchy spojené se současným pohledem na tělo (narcistické zaujetí vlastním tělem – tělo jako předmět uctívání, poruchy příjmu potravy – mentální anorexie, mentální bulimie atd.). Narůstá počet jedinců, kteří se podrobují dietám. K takové redukci tělesné váhy a změnám stravovacích

²⁵ „společnost – nejobecnější systém lidského soužití, souhrn vztahů mezi lidmi postavený na základní lidské potřebě sdružovat se za účelem sledování společných zájmů. Pojem společnost se užívá pro lidstvo jako celek, pro souhrn spol. jevů v určitém historickém, prostorovém, kulturním kontextu (stát) či v užším významu pro určitou vyhraněnou skupinu lidí menšího rozsahu“ (Ottova encyklopedie A - Ž, 2004, s. 950).

²⁶ Masmédia – hromadné sdělovací prostředky (Klimeš, 2005, s. 451)

návyků se pacienti uchylují z lékařských důvodů (dna²⁷, vysoký cholesterol, bolestivost kloubů, vysoký krevní tlak, diabetes mellitus²⁸ či pročištění organismu²⁹) a z důvodu již zmíněného - společenského tlaku na fyzický vzhled. Tělo se také stává objektem zdobení, mimo jiné je opatřováno tetováním či piercingem, neboť se toto zdobení stává další podmínkou realizace ideálního vzhledu těla. V následujících kapitolách si jednotlivá témata přiblížíme.

2.1 Sociální konstrukce těla v období tzv. „modernity“

Anthony Giddens analyzuje pojem modernita v díle Důsledky modernity a tvrdí: „modernita se týká způsobů nebo organizace sociálního života, které se vynořují v Evropě asi od 17. století a které se ve svém vlivu následně staly více či méně celosvětovými“ (Giddens, 2003, s. 11).

Úkolem modernity bylo odstranění znaků předcházející společnosti. Naplnění tohoto cíle se stalo synonymem pokroku (Bauman, 1995, s. 65).

Moderní společnosti (tzv. „modernita“) předchází společnost tradiční. Ta se vyznačovala tradicemi, tedy „souhrnem ustálených zvyklostí, obyčejů, zachovávaných pokoleními, názorů a myšlenek přecházejících z generace na generaci“ (Klimeš, 2005, s. 769).

V době postupného rozkladu tradiční společnosti bylo potřeba ustanovit nový řád, aby dále nedocházelo k chaosu, lidské nespokojenosti, strachu z neurčitosti (tzn. nepřehlednost situací, nejasnost pravidel jednání, ochablost porozumění) nebo dokonce k záhubě lidstva (Bauman, 1995, s. 64). Rozklad struktur tradiční společnosti a jeho důsledek - obava z neurčitosti - jsou podle Baumana (1995, s. 76) charakteristickými rysy modernity. Příčinami lidské nespokojenosti byly podle Baumana (1995, s. 66) strach z neurčitosti a nejistota.

Dochází k ustanovení nového, moderního řádu a vše, co bylo spojováno s předchozí společností, bylo nazváno zaostalostí nebo předsudkem (Bauman, 1995, s. 65).

²⁷ „dna uratická artritida – metabolické kloubní onemocnění způsobené poruchou metabolismu a vylučování močové kyseliny, která v lidském organismu vzniká převážně jako konečný produkt odbourávání nukleových kyselin a nukleotidů. [...] Močová kyselina se v podobě drobných krystalků ukládá do kloubů i dalších vnitřních orgánů např. ledvin a poškozují je“ (dostupné z: <http://lekarske.slovniky.cz/pojem/dna-2>).

²⁸ „diabetes – diabetes mellitus = cukrovka, úplavice cukrová; nemoc způsobená nedostatečnou produkcí inzulínu slinivkou břišní“ (Klimeš, 2005, s. 116 – 117)

²⁹ Pročištění organismu podstupují například ženy, které se pokoušejí otěhotnět (informace poskytnuté prostřednictvím rozhovoru s diplomovanou specialistkou v oboru nutriční terapie).

2.1.1 Tělo vojáka a dělníka

Chudobince, blázince, nemocnice, kasárny, školy, sirotčince, věznice nebo průmyslové podniky se staly tzv. „továrnami na řád“. Měly za úkol zbavit lidstvo strachu z neurčitosti. Staly se symbolem cílevědomé činnosti, synonymem znovuvytvořené kázně, určitosti, pravidel, která se vyskytovala v předmoderních společnostech jen v jiné formě, podobě, (Bauman, 1995, s. 65 – 66) a produkovala určitý výstup. Podle Foucaulta (2000, s. 207) se v roce 1775 vyskytovalo v kasárnách přibližně 200 000 mužů, kteří byli podrobeni disciplíně.

Průmyslové podniky a vojenské kasárny se staly pro mužské pohlaví nejdůležitějšími továrnami na řád. Z frázi „vojna tě naučí“ či „vojna z tebe udělá chlapa“ bylo patrné, že vojenské kasárny se staly jistými formami disciplíny. Podle Baumana (1995, s. 68) byli průměrnými, bezproblémovými takoví muži, kteří se mohli stát dělníky či vojáky. K vykonávání těchto rolí bylo nezbytné fyzicky silné tělo. Prostopášností, lehkomyšlností či přepychem byla nazvána nadměrná spotřeba jídla a tekutin. V opačném případě se jednalo o ctnost a péči o sebe (Bauman, 1995, s. 78). Muži, kteří se nehodili pro roli vojáka či dělníka, byli považováni za důvod obtíží v úmyslech modernity (Bauman, 1995, s. 71). V moderní době se tedy setkáváme s tělem dělníka a vojáka.

Ideální postava vojáka ještě na počátku 17. století: „hlava vztyčená, vyklenutý hrudník, široké plece, dlouhé paže, silné prsty, malé břicho, mocná stehna, štíhlé nohy a suchá chodidla, neboť muž takové postavy nemůže zklamat ve své mrštnosti a síle“ (Foucault, 2000, s. 199). V druhé polovině 18. století je tělo formováno, konstruováno jako tzv. „objekt a terč moci“: „Rekruti³⁰ jsou vedeni k tomu, aby nosili hlavu hrdě vztyčenou; aby se drželi zpříma, aniž by se hrbili, aby zatáhli břicho, aby vypjali hrud' a srovnali záda; a konečně, aby v tom získali návyk [...]... Rovněž tak by se měli učit, aby nikdy neupírali oči k zemi, nýbrž je směle zaměřili na ty, kdo procházejí kolem... aby spočinuli nehnutě v očekávání rozkazu, bez pohybu hlavy, rukou či nohou... a konečně, aby pochodovali jistým krokem, s napjatými koleny a stehny, se skloněnými a ven vytočenými špičkami“ (Foucault, 2000, s. 199 – 200). K disciplíně docházelo již dříve (např. v kláštorech), důležité je však podotknout, že v 17. a 18. století se disciplínace, disciplíny staly „obecnými formami ovládnutí“ (Foucault, 2000, s. 201).

³⁰ „rekrut – nově odvedený vojín; nováček; odvedený branec; odvedenec“ (Klimeš, 2005, s. 625).

V 19. století se objevuje panika, strach z degenerace lidského těla. Sociologové psali o problému degenerace, zeslábnutí lidského těla, který mohl vést až k zániku civilizovaných národů. Pojem degenerace vyjadřoval „zneklidňující vizi lidského těla zbaveného životní energie, neschopného, nezpůsobilého výkonu, mdlého, slabého a změkčilého“ (Bauman, 1995, s. 70). Mohl by způsobit opětovný návrat k chaosu, ztrátu určitosti, veřejného pořádku či pravidel. Panika se nejintenzivněji projevovala v období válek. Objevuje se strach, že sítě kontroly, pravidel, pořádku ve formě továren na řád nebyly dostatečně funkční (Bauman, 1995, s. 68 – 70).

2.1.2 Kult těla v Třetí říši

Podle nacistické propagandy měla být německá mládež „silná a krásná“. Sport pro nacisty představoval jednotu přírody a národa a také „životní otázku“ Třetí říše. Nacisté používali pojem „tělo národa“. Důležité bylo, aby tělo bylo zoceleno, tzn. „metaforicky splynulo s kovem, který měl jen o málo později zasáhnout a zbavit života miliony těl“ (Reichel, 2004, přílohy).

Nacisté se považovali za tzv. „árijskou rasu“. Victor Courtet mluví o árijské rase jakožto o rase nadřazené, za které se Němci pokládali. Árijci byli významnými osobnostmi (zakladateli např. římské, řecké či egyptské civilizace). Vyznačovali se vysokou postavou, vysokým a štíhlým obličejem s úzkým nosem (také rovný až orlí nos), světlýma očima, plavými vlasy nebo čistě bílou kůží. Po psychické stránce byli stateční, odhodlaní či odolní. Tímto vzorem se inspirovali nejvýznamnější sochaři Třetí říše (např. Josef Thorak, Arno Breker; Kmínek, 2011, s. 10 – 11).

2.2 Sociální konstrukce těla v období tzv. „postmodernity“

Konec moderní a počátek postmoderní doby spadá podle Lipovetského (2008, s. 166 – 167) do 60. let 20. století. Nejdůležitějším znakem postmodernity (a zároveň i modernity) je hédonismus³¹ a spotřeba.

³¹ „hédonismus – rozkošnictví, požitkářství“ (Klimeš, 2005, s. 248)

Lipovetsky (2008, s. 98) charakterizuje postmoderní dobu jako „éru prázdnoty“, tedy jako život bez cíle a beze smyslu. Počátky postmoderní doby vidí v nástupu narcismu k moci. Éru prázdnoty popisuje jako „čirý individualismus zbavený posledních společenských a morálních hodnot“ (Lipovetsky, 2008, s. 80).

V postmoderní kultuře se společnost ocitla tehdy, kdy „avantgarda³² již nebude pohoršení, kdy je dovoleno jakékoli novátorské hledání, kdy rozkoš a stimulace smyslů se stávají převládajícími hodnotami běžného života“ (Lipovetsky, 2008, s. 165 – 166).

Předpoklad, že technický pokrok přinese růst zaměstnanosti, růst počtu pracovních míst se nenaplnil. Naopak docházelo ke snižování počtu zaměstnanců v továrnách na řád (v armádě, průmyslu,...). Důsledkem je, že sítě kontroly a dozoru se opět zeslabují. Lidé jsou znovu v přímém kontaktu s neurčitostí, nespokojeností, nejistotou. Dochází k opětovnému oslabování pravidel, kázně. V moderní době nebyla obava z neurčitosti odstraněna, pouze zakryta strachem z odchýlení se, tj. snaha být jako ostatní, neodlišovat se, být průměrný. V postmoderní době je tato obava zcela odkryta, není již ničím maskována. Dochází k jevu, kdy lidé již nejsou osvobozeni od neurčitosti, odpovědnosti. S veškerým strachem jedinci bojují sami a jsou sami odpovědní za své činy: „Člověk je sám sobě dozorcem i učitelem“ (Bauman, 1995, s. 75).

2.2.1 Spotřební entuziasmus³³

V éře modernity byl člověk dodavatelem statků, v éře postmodernity sběratelem zážitků, prožitků. Podle Baumana existuje podobnost mezi „privatizací zápasu s neurčitostí a trhem orientovaným na soukromou spotřebu“ (Bauman, 1995, s. 75). Soukromá spotřeba totiž představuje bezstarostnost a svobodu, a tudíž sběratel zážitků nemusí přemýšlet o odpovědnosti své volby. Nepohybujeme se určitým směrem, neženeme se za konkrétním cílem (typické pro moderní dobu), ale pouze pro sebe vyžadujeme „volný prostor, v němž se můžeme pohybovat v libovolném směru“ (Bauman, 1995, s. 75 - 76). Příkladem může být časté nakupování oděvů podle nejnovějších trendů.

³² „avantgarda – vedoucí skupina; [...]; průkopníci (pokrokových myšlenek apod.“; Klimeš, 2005, s. 50)

³³ „entuziasmus – nadšení, zanícení pro něco“ (Klimeš, 2005, s. 154)

„Spotřeba člověka nutí starat se o sebe, být k sobě odpovědný“ (Lipovetsky, 2008, s. 172). Setkáváme se s novým typem odpovědnosti, tzv. „narcistickým“: „uvolňuje osobnost, která zároveň ztrácí svou stálost. Projevuje se to nesčetnými způsoby: uvolněností mezilidských vztahů, kultem přirozenosti, nesezdanými páry, množstvím rozvodů, zrychlováním změn vkusu, hodnot a tužeb, tolerantní a permissivní³⁴ morálkou, ale také výbuchem psychopatologických syndromů, stresu, deprese: každý čtvrtý člověk za svůj život prožije hlubokou nervovou depresi, každý pátý Němec se léčí z psychických potíží, každý čtvrtý trpí poruchami spánku“ (Lipovetsky, 2008, s. 174 – 175).

2.2.2 Média jako sociální konstrukt ideálu krásy

Jedním z významných činitelů v postmoderní době formující lidské mínění jsou média³⁵. Od konce 19. století média výrazným způsobem podporují v mysli široké veřejnosti vytváření ideální fyzické krásy. Představují lidem vzory, které symbolizují tělesnou dokonalost (Šimková, 2011, s. 27). „Média po celou svou historii podrobně popisují, jak mají vypadat ideální ženy, jak se mají cítit a jaké chování se od nich očekává“ (Čapková, 2010, s. 30 – 31).

V oblasti médií za zmínku stojí časopisy. „Jak píše Lipovetsky, je to právě ženský tisk, který v průběhu dvacátého století získal nad ženami nesmírnou moc“ (Čapková, 2010, s. 30). Ženské časopisy způsobily zvýšený zájem žen o své tělo. Témata v tomto na dámy orientovaném tisku se týkají rakoviny děložního čípku, rakoviny prsu, antikoncepce, sexu, módy či péče o tělo. Jsou typické fotografiemi ideální krásné postavy herečky či modelky na titulní straně, ale i v celém ženském tisku. Časopis určený pro ženy se stává prostředkem, jak takového ideálu docílit. „Slibuje se jim (ženám), že se dozví, co muži skutečně chtějí, jaké tváře a těla poutají jejich přelétavou pozornost. Výsledkem jsou však stereotypní názory jak na ženskou postavu, tak na ženské chování a vystupování“ (Čapková, 2010, s. 30 – 31). Rok 1892 představuje první číslo týdeníku Vogue³⁶, který je jeden z nejvlivnějších módních časopisů při utváření ideálu krásy (Šimková, 2011, s. 17). Význačným tělesným vzorem žen,

³⁴ „permise – povolení, dovolení, souhlas“ (Klimeš, 2005, s. 549)

³⁵ Masmédia – „hromadné sdělovací prostředky“ (Klimeš, 2005, s. 451)

³⁶ Vogue – „Nejprve v něm vycházely pouze kresby žen, které předváděly modely šatů, později, zhruba ve dvacátých letech, se objevují i první módní fotografie a vzniká tak profese fotomodelky“ (Šimková, 2011, s. 17).

který se objevuje v 60. letech 20. století v módních časopisech, je modelka Twiggy³⁷ (Šimková, 2011, s. 23). Dalším vlivným médiem je časopis Seventeen (ze samotného názvu je zřejmé, že se jedná o tisk směřovaný dospívajícím dívkám): „Již v roce 1990 dospěly výzkumnice Eileen Guillenová a Suzan Barrová k závěru, že časopis určený pro dospívající dívky Seventeen přispívá k vytváření současného kulturního prostředí, v němž se od žen očekává štíhlost“ (Šimková, 2011, s. 21).

Dalším médiem a zároveň sociálním činitelem při formování představy veřejnosti o krásném těle je film. Inspirací mnoha žen se na počátku 20. století stávají známé herečky (Sarah Bernhard³⁸, Greta Garbo³⁹ či Marlene Dietrich⁴⁰). Jakožto význačný styl se stává tzv. „sportovní“. Vlivem tohoto stylu oblékání se ve 40. letech objevují bikiny – dvojdílné plavky. „Ideálem krásy se stává vysoká štíhlá žena s většími pevnými prsy, která se ráda věnuje různým sportům“ (Šimková, 2011, s. 19). Tělesné vzory na počátku 2. světové války do 50. let 20. století představují i nadále filmové představitelky (např. Ingrid Bergman⁴¹, u nás Lída Baarová⁴² či Adina Mandlová⁴³). Další inspirací se v této době stává tanečnice Josephine Bakerová⁴⁴, jejímž příchodem se, mimo jiné, upřednostňuje snědá pleť, vlasy upravené gelem či vyholené podpaždí. Třetí říše považovala za svůj fyzický, ale i psychický ideál tzv. „árijskou rasu“. V 50. a 60. letech 20. století jsou za krásné považovány Marilyn Monroe a Brigitte Bardot⁴⁵ s plnými tvary a výrazným sex-appealem. 50. léta nejsou symbolem pouze plných tvarů, nýbrž i návratu štíhlé postavy (Grace Kellyová⁴⁶ či Audrey Hepburnová⁴⁷; Šimková, 2011, s. 20).

³⁷ Twiggy - „nejštíhlejší ideál krásy v dějinách“ (Šimková, 2011, s. 28)

³⁸ Sarah Bernhard - „1844 – 1923, francouzská herečka a režisérka“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 102).

³⁹ Greta Garbo - „vlastním jménem Greta Louisa Gustafssonová (1905 – 1990), švédská filmová herečka. Roku 1925 odešla do Hollywoodu, kde ztvárňovala postavy romantických, záhadných či nepřístupných žen (Anna Karenina [...]). Za celoživotní tvorbu získala Oscara (1954“; Ottova encyklopedie, A-Ž, 2004, s. 302).

⁴⁰ Marlene Dietrich - „vlastním jménem Maria Magdalene von Losch (1901 až 1992), německá herečka a šansoniérka“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 208).

⁴¹ „Bergmanová [berjmanová] Ingrid (1915 až 1982), švédská filmová herečka. [...] Držitelka několika Oscarů“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 100).

⁴² Lída Baarová - „vlastním jménem Ludmila Babková (1914 – 2000), česká filmová herečka. [...] Hrála v Německu a Itálii“ (Ottova encyklopedie, 2004, s. 74).

⁴³ Adina Mandlová - „(1910 – 1991), česká herečka, hvězda českého filmu 30. a 40. let 20. století [...]. Pro údajnou kolaboraci s nacisty byla po 2. sv. v. vězněna“ (Ottova encyklopedie, 2004, s. 591).

⁴⁴ „Bakerová [bejkrová] Josephine (1906 až 1975), americká černošská tanečnice a zpěvačka. Tančila na Broadwayi, v Paříži a dalších evropských velkoměstech včetně Prahy. Známa svým bojem proti rasismu a charitativní činnosti“ (Ottova encyklopedie, 2004, s. 77).

⁴⁵ Brigitte Bardot - „(*1934), francouzská filmová herečka a zpěvačka“ (Ottova encyklopedie A-Ž, 2004, s. 83).

⁴⁶ Grace Kellyová - americká herečka, později monacká kněžna, která profesi herečky poté, co se stala kněžnou, nesměla vykonávat (dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10364942453-neobycejne-zeny/211382552610006-grace-kellyova/>).

Televize je dalším důležitým médiem v procesu sociální konstrukce lidského těla. V 50. a 60. letech je nedílnou součástí domácností. Funguje obdobně jako časopisy a filmy – je, mimo jiné, prostředkem pro propagaci ideálního vzhledu (Šimková, 2011, s. 21). „Současné ženy jsou při sledování předních sdělovacích prostředků vystaveny normě tělesné přitažlivosti, která je štíhlejší než norma prezentovaná pro muže a která má méně ženských křivek než norma předkládaná ženám od třicátých let“ (Šimková, 2011, s. 21). Reklama se stává dalším činitelem ovlivňujícím představu o kráse.

Nástup a rozvoj internetu přináší prostřednictvím webových stránek další návody, jakým způsobem zrealizovat současnou podobu tělesného ideálu (Šimková, 2011, s. 24). Nebezpečným se stávají internetové stránky, jež dívkám radí, jakým způsobem zhubnout a obstat tak dnešnímu ideálu krásy. „Velmi nebezpečným trendem, který se v České republice začal objevovat okolo roku 2000, jsou internetové stránky a blogy, které se zaměřují na děvčata, jež touží zhubnout, a dávají jim návody na to, jak správně zvracet, která projímadla užívat, jak skrývat jídlo, aby nikdo nepoznal, že nepřijímají stravu atd. Dívky, které se potkávají a píšou na tyto stránky, vytváří tzv. pro-ana (dívky trpící anorexií) a pro-mia (dívky trpící bulimií) komunitu. Na svých blozích se navzájem podporují a píší si, jak úspěšně hubnou“ (Šimková, 2011, s. 24).⁴⁸

Teorie schématu vlastního Já či teorie sociálního učení Alberta Bandury interpretují negativní vliv médií.

„Teorie schématu vlastního Já se týká procesu, jakým způsobem lidé včleňují obsahy mediálních sdělování do svých představ o vlastním Já, což je mentální obraz, jenž si jedinec vytváří o znacích, které jej odlišují od ostatních. Sledujeme reakce okolí na sebe sama a všímáme si, které aspekty vlastního Já jsou nejvíce oceňovány. Naše tělesné Já je velmi nestabilní a reaguje na společenské podněty. Autoři této teorie, Philip Myers a Frank Biocca, zjistili, že existují určité referenční body, k nimž se mladé ženy obracejí v souvislosti s vytvářením mentálního modelu současného obrazu svého těla. Mezi tyto body patří médii prezentované ideální tělo, zvnitřněné ideální tělo (kompromis mezi společensky předkládaným ideálním tělem a objektivním tvarem postavy) a objektivní tělo jedince.

⁴⁷ „Hepburnová [hebernová] Audrey, [...] (1929 až 1993) britská a americká herečka belgického původu“ (Ottova encyklopedie, 2004, s. 348).

⁴⁸ Ukázka internetového příspěvku, kde se dívka chlubí tím, že několik dnů hladoví: „Slečny, druhý den bez jídla. A žiju, nejsem unavená ani hladová, vážně paráda. Budu dávat hladovku každý den od pondělka do středy. Akorát doktor na mě blbě koukal, když mi u něj kručelo v břiše. Celou noc jsem nespala a bolel mě žaludek. Zítra ještě jeden den nepapkáni a pak ze sebe budu mít radost“ (Šimková, 2011, s. 24).

Bohužel, mediálně prezentované ideální tělo je tak štíhlé, že se zvnitřnělé ideální tělo stává nerealisticky hubeným. Zároveň neúspěch v dosažení společensky předkládaného ideálního těla vede k poklesu sebevědomí a zvýšené sebekritice“ (Šimková, 2011, s. 22).

„Teorie sociálního učení, jejímž autorem je kanadský psycholog Albert Bandura, je, jednoduše řečeno, založena na závislosti výskytu určité události a jejím napodobování. Ve své podstatě odhaluje, proč má reklama takovou moc. Velkou roli zde hrají tzv. incentive, tedy určité pobídky. Nejčastějším incentive v oblasti dietetického průmyslu je tvrzení: „Zhubni a budeš šťastná.“ či „Jestliže zhubneš, najdeš si partnera, získáš novou práci a všichni tě budou mít rádi.“ Čím víc je pro diváky atraktivní model nápodoby, tím více ho budou napodobovat“ (Šimková, 2011, s. 21 – 22).

2.2.3 Poruchy spojené se současným pohledem na tělo

Vytváření současného tělesného ideálu a jeho napodobování veřejností může vést k závažným psychickým poruchám. Některé mohou dojít až tak daleko, že jim pacient podlehne. V této kapitole se zaměřím pouze na vybrané – na narcismus a poruchy příjmu potravy.

Existuje několik společných rysů mezi těmito vybranými poruchami spojenými se současným pohledem na tělo. Jedním z nich je zaujetí, fascinace fyzickým vzhledem. Vlastní tělo se stává středem pozornosti. U narcistických poruch je tělo předmětem uctívání (jedinec mu poskytuje veškerou péči), u poruch příjmu potravy je tělo objektem sebepoškozování. Obě poruchy spojuje především fakt, že jedinci jsou vystaveni tlaku společnosti. Sociální konstrukty lidského těla předkládají představu o fyzickém ideálu a lidé se ho snaží napodobit všemožnými prostředky. Problém je, že jedinci postižení poruchami příjmu potravy trpí zkreslenou představou o fyzickém vzhledu svého těla. Můžeme tvrdit, že jedinci trpící narcistickou poruchou na své tělo nahlížejí také nereálně, tj. prostřednictvím sociálních konstruktů ideálního fyzického vzhledu. Nespokojenost s vlastním tělem, se svými fyzickými nedostatky, je vede k vykonávání různých činností pro uspokojení představy o fyzickém ideálu (společnou činností je sport či dieta).

Narcismus je specifickou poruchou osobnosti charakteristickou pro postmoderní dobu. Narcis se vyznačuje sebeláskou (představy o vlastní skvělosti a jedinečnosti), fascinací vlastním tělem, strachem ze stárnutí a smrti, neschopností empatie, arogantní povahou,

absencí vážných známostí a nezájmem o politiku, historii apod. Tělo se stává středem zájmu a jedinec mu poskytuje veškerý komfort.

Pokud je jedinec nespokojený s vlastním tělem a touží naplnit ideál současné fyzické krásy, uchyluje se k různým praktikám za účelem docílit zmíněného ideálu. Tyto experimenty mohou vést k poruchám zvaným mentální bulimie a mentální anorexie, které spadají pod poruchy příjmu potravy. Na tyto poruchy můžeme nahlížet jako na jistou formu sebepoškozování. Typická je nespokojenost s vlastním tělem a nadměrný zájem o fyzický vzhled a tělesnou hmotnost. U mentální anorexie jedinci nazírají na své tělo nereálně, tj. mají zkreslené představy o svém těle, typická je obava ze zvyšování hmotnosti, jedinci záměrně zvrací či nadměrně cvičí. Osoby trpící mentální bulimií podléhají záchvatům přejídání. Aby nepřibrali na hmotnosti, tzv. „se pročišťují“ či nadměrně své tělo podrobují fyzické zátěži.

2.2.3.1 Narcistické⁴⁹ zaujetí vlastním tělem - tělo jako předmět uctívání

Gilles Lipovetsky ve svém díle „Éra prázdnoty“ mluví o tzv. „narcistických poruchách“, které se ve 20. století velice rozvíjejí. Jedná se o charakterové poruchy typické „vleklou a povšechnou stísněností, pocitem vnitřní prázdnoty a nesmyslnosti života, neschopnost vcítit se do věcí a lidí“ (Lipovetsky, 2008, s. 119).

Podle Fialové (2006, s. 27) je pro narcistického člověka příznačná láska k vlastní osobě, ješitnost, úzkostlivost a nenávisť k sobě samému za své neúspěchy či nedostatky.

Člověk trpící narcistickou poruchou je zcela fascinován svým tělem, o které se stará všemožnými prostředky, a obává se stárnutí, smrti. Tělo podrobuje pravidelné lékařské péči (lékařské prohlídky, spotřeba léků), pravidelné hygieně, dietám, masážím, sportuje, navštěvuje sauny, solária,... (Lipovetsky, 2008, s. 96 - 97).

⁴⁹ „Narcismus – zamilovanost do vlastní osoby, do vlastní krásy; silná marnivost, nadměrná touha po uspokojení vlastní přepjaté ješitnosti“ (Klimeš, 2005, s. 487)

Narcismus jako psychologický problém, resp. sociální problém ve smyslu Lipovetského, podle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů spadá do tzv. „jiných specifických poruch osobnosti“ (spolu s pasivně-agresivní poruchou). Pro diagnostikování této poruchy musí být splněno minimálně pět charakteristik z následujících kritérií (Voitle, 2011, s. 7):

- „velikášská představa o vlastní důležitosti (např. jedinec přeceňuje dosažené úspěchy a svoje vlohy, očekává, že bude považován za lepšího, než jsou ostatní, aniž by tomu odpovídaly výsledky jeho činnosti);
- zaujetí fantaziemi o absolutním úspěchu, moci, vlastní skvělosti, kráse nebo ideální lásce;
- víra, že je „zvláštní“ a jedinečný a že může být pochopen a být ve spojení opět pouze se zvláštními nebo vysoce postavenými lidmi nebo institucemi;
- potřeba nekonečného obdivu;
- představa o zvláštní privilegovanosti, neoprávněné očekávání zvláště slibného způsobu léčby nebo automatického splnění jeho přání a očekávání;
- využívání interpersonálních vztahů ve svůj prospěch tak, že využívá výsledků jiných osob k dosažení vlastních cílů;
- chybění empatie, váhavost a neochota rozpoznat nebo se vžít do pocitů nebo potřeb jiných lidí;
- často závidí jiným nebo věří, že jiní závidí jemu;
- arogantní, zpupné chování nebo přístupy“ (Voitle, 2011, s. 8).

Podle Lipovetského (2008, s. 120 – 121) se narcis stává symbolem dnešní doby. Je emočně prázdný, neschopný citů. Formuje ho obava ze ztráty vnitřní vyrovnanosti např. strach ze zklamání v lásce - absence citů vůči druhému pohlaví, absence vážných známostí, odděluje sex a city). Narcis je vysvobozen od pocitů viny, ale je vystaven pocitům úzkosti a tísně (Lipovetsky, 2008, s. 175). Soukromá spotřeba, jež je pro narcistického jedince také typická, totiž symbolizuje svobodu a absenci myšlenek o odpovědnosti své volby. Tento narcistický typ odpovědnosti „uvolňuje osobnost, která zároveň ztrácí svou stálost“ (Lipovetsky, 2008, s. 174) a ukazuje se např. v podobě stresu, deprese či psychopatologickými syndromy.

Dochází k zániku člověka zvaného „homo politicus“ a k nástupu „homo psychologicus“, který se vyznačuje nezájmem o politiku, společnost, historii a budoucnost a

zájmem o svou osobu, své soukromí, své osobní záležitosti. Narcis žije pouze přítomností. Příčinou je obava z možné katastrofy (ekologické katastrofy, mezinárodního terorismu či jaderných technologií) a nemá tedy jinou možnost, než se zaměřit na aktuálnost, přítomnost (Lipovetsky, 2008, s. 81 – 82).

Tělesná schránka již není „temnou jeskyní, jež vězní duši“ (Eco, 2005, s. 50) a také není od člověka oddělena, nýbrž se lidské tělo s člověkem shoduje a ztotožňuje. Tělo není pouze látkou ale projevem člověka, zlidšťuje se, zosobňuje, stává se součástí osobnosti člověka. Známa fráze „na první pohled“ je vyslovením důležitosti, akcentu tělesného vzhledu. „Na první pohled“, tedy podle vzhledu, společnost dokáže soudit člověka a charakterizovat jej. Dalo by se říci, že v současnosti za jedince nemluví činy, nýbrž fyzický vzhled. To je v souvislosti s narcismem význačné.

2.2.3.2 *Poruchy příjmu potravy*

Naplnění ideálu štíhlé postavy může dojít i jistou formou sebepoškozování – poruchou příjmu potravy. Mezi příznaky patří upřednostňování fyzického vzhledu, nepřetržité myšlenky na tělesnou váhu a dietu, neustálá snaha zhubnout či užívání látek způsobující snížení tělesné váhy (ve většině případů se jedná o nelegální prostředky; Matyášová, 2011, s. 11; Prokešová, 2012, s. 8).

Nedostatečné množství jídla může vést k závažným fyzickým i duševním poruchám. Konzumace potravy je velice často již od dětství spjata s duševními stavy (emocemi) např. jídlo se stává pomocníkem ve stresové situaci (při neúspěchu dítěte či dospělého). V období dospělosti se lidé s náročnými životními situacemi vypořádávají s pomocí hladovek či přejídání (obžerství; Prokešová, 2012, s. 8).

Pod poruchy příjmu potravy (PPP) jakožto psychologický problém spadá podle mezinárodní klasifikace nemocí (MKN – 10) mentální anorexie a mentální bulimie. Orthorexie⁵⁰, bigorexie⁵¹ a drunkorexie⁵² patří mezi další typy PPP (Prokešová, 2012, s. 8).

⁵⁰ Orthorexie - „Tato nemoc se začala nejvíce rozvíjet v 80. letech minulého století, kdy se dostal do popředí kult zdravého životního stylu. Lidem se začaly představovat nové alternativní možnosti stravování, jako jsou např. bio potraviny, makrobiotika apod. V tomto případě mluvíme o patologické závislosti na zdravém a biologicky čistém jídle. Odlišnost od MA a MB spatřujeme především v tom, že na rozdíl od těchto poruch, kdy je kladen důraz na kvantitu, je u ortorexiků kladen důraz na kvalitu stravy. Cílem lidí s touto poruchou není váhový úbytek, ale touha po zcela zdravém těle“ (Prokešová, 2012, s. 13).

⁵¹ Bigorexie spočívá v „nadměrném zaobírání se nějakým domnělým defektem vzhledu u normálně vyhlížející osoby. Nejedná se přitom o pouhou nespokojenost, která je u běžné populace častá, ale o naprosté zaujetí až chorobnou posedlost vymyšleným defektem. Osoby postižené bigorexií pak konkrétně vnímají samy sebe jako

Této poruše propadají převážně ženy a dívky (mužské pohlaví cca 5% z celkové populace; Matyášová, 2011, s. 13). Podle novějších údajů je touto chorobou postižena každá desátá dívka z celkové populace (Prokešová, 2012, s. 9).

Existuje závislost mezi poruchami příjmu potravy a zaujetím vlastním tělem. Nereálný pohled na vlastní tělo, snížení konzumace jídla, zvracení či zásadové cvičení jsou typickými příznaky nespokojenosti s vlastním tělem (Fialová, 2006, s. 27).

2.2.3.2.1 Anorexia nervosa (mentální anorexie, sebehladovění)

Typické pro mentální anorexii⁵³ je nepřetržité snižování hmotnosti těla. Tento jev se podepisuje na vzhledu a zdraví člověka. Vyhublé lidské tělo, velice závažné zdravotní komplikace či dokonce smrt jsou vážnými důsledky anorexie (Prokešová, 2012, s. 9).

Příčinou rozvoje sebehladovění je současné nazírání na lidské tělo. Ideálem se stává tělo štíhlé. Podle současného uvažování je totiž tento fyzický ideál synonymem hodnot dnešní konzumní společnosti. Mezi ně náleží štěstí, půvab, přitažlivost či úspěšnost (Matyášová, 2011, s. 21).

U jedinců, kteří trpí touto poruchou, pozorujeme, že tělesné proporce neodpovídají jejich pohledu na své tělo, resp. na něho nazírají jako na silné. Průvodními příznaky jsou:

- „uvědomovaný si nedostatek kontroly příjmu potravy (pocit nedodržování doporučených stravovacích zvyklostí)
- nespokojenost s vlastním tělem (výhrady k některým jeho částem, k nadměrné hmotnosti)

slabé, malé až fragilní, nedostatečně svalově vyvinuté. Tento pocit pak kompenzují hodinami strávených v posilovně spolu s nadužíváním výživových doplňků“ (Prokešová, 2012, s. 14).

⁵² „Drunkorexie se vyznačuje především redukováním počtu kalorií přijatých v potravě díky zvýšené konzumaci alkoholu. Jedinci, kteří jsou postiženi drunkorexií, holdují alkoholu, ale zároveň si úzkostně hlídají tělesné proporce. Díky vysoké kalorické hodnotě, kterou se alkohol vyznačuje, jsou nuceni nahradit část stravy za alkohol. Osoby s drunkorexií jsou schopni požit vysoké množství alkoholu a tancovat až do rána, aby přijaté kalorie spálili. Často jsou však nuceni kombinovat tvrdý alkohol s energetickými drinky ke zvýšení energie, kterou díky redukci stravy postrádají. Kombinace energetických drinků a tvrdého alkoholu je vysokou zátěží na srdce a výrobci ze zdravotního hlediska nedoporučovaná. Hlavním rizikem drunkorexie je podvýživa, jelikož lidé přijímají v alkoholu prázdné kalorie a často jim schází látky a vitamíny potřebné pro běžný chod organismu“ (Prokešová, 2012, s. 15).

⁵³ „anorexie - nechutenství; ztráta chuti k jídlu. Vede k poklesu hmotnosti, popř. až k výraznému poškození zdraví; manuální anorexie, onemocnění, které vzniká z různých příčin, často psychologických, např. u dívek v pubertě“ (Ottova encyklopedie A – Ž, 2004, s. 41).

- význam hmotnosti pro subjektivní stav (často jen domnělé kilogramy navíc vzbuzují pocit nespokojenosti)
- procento nadváhy (míra obezity – nalézají se při oceňování vlastní tloušťky až na posledním místě“; Fialová, 2006, s. 58 – 59).

Sebehladovění rozpoznáme na základě těchto příznaků:

- „ztráta z ¼ z normální tělesné hmotnosti“⁵⁴
- pravidelný denní příjem nižší než 4200 kJ
- ztráta menstruace
- odmítání udržet si minimální tělesnou hmotnost
- nepřátelský postoj k jídlu
- neustálé provozování aerobních aktivit, zejména pak v extrémních časových úsecích – v noci, příliš brzy ráno
- časté rychlé odchody od stolu ihned po jídle za účelem „očistění“ se od jídla a vyprázdnění
- neustálý strach z nárůstu hmotnosti
- zkreslené představy dotyčné osoby o své tělesné schránce – postižena utkvělou představou o tom, že je tlustá, přestože pro okolí má zjevně normální tělesnou hmotnost
- velký strach z nadváhy, i když daná osoba není silná, nebo dokonce ztrácí váhu“ (Matyášová, 2011, s. 23 – 24).

„Vyprovokované zvracení, vyprovokovaná defekace, užívání anorektik a diuretik, nadměrné cvičení“ (Prokešová, 2012, s. 9) jsou nástroji boje s anorexií. U těchto pacientek se setkáváme s tzv. „purgativním“ (bulimickým) a „restriktivním“ (nebulimickým) typem sebehladovění. Pro bulimický typ jsou význačné opakující se záchvaty přejídání. U typu nebulimického se přejídání nevyskytuje (Prokešová, 2012, s. 10).

⁵⁴ Tento příznak (i další) může být spjat i s jiným onemocněním než je mentální anorexie. Je tedy třeba jinou závažnou chorobu zcela vyloučit (Matyášová, 2011, s. 23).

2.2.3.2.2 Přejídání (mentální bulimie, pročišťování)

Jedinec postižen mentální bulimií trpí záchvaty přejídání. Konzumuje nadměrné množství jídla a následně své tělo tzv. „pročišťuje“. K pročišťování (uměle vyvolané zvracení, užívání diuretik⁵⁵ či projímadel) se uchyluje z důvodu nepřibrání na tělesné hmotnosti. Takto se vyznačuje tzv. „vyprazdňovací typ“, tzv. „nevyprazdňovací typ“ zas nadměrnou fyzickou zátěží, cvičením. Nadměrná konzumace potravy doprovází velmi hbité jedení jídla (tzv. „hltají“). Zajímavé jsou průzkumy, ze kterých vyplývá, že cca 1/3 dětí alkoholově závislých lidí je s tímto typem onemocnění konfrontována (Matyášová, 2011, s. 22).

Základní příznaky onemocnění:

- „Opakující se epizody přejídání. Podle některých autorů je subjektivní pocit neovladatelné ztráty kontroly nad jídlem důležitějším příznakem přejídání než zkonsumované množství. Z jídelních záznamů některých pacientek je zřejmé, že často snědí jen o něco víc, než by chtěly, nebo než jsou zvyklé jíst.
- Opakující se nepřiměřená nebo nadměrná kontrola tělesné hmotnosti, což kromě vyvolaného zvracení, zneužívání projímadel a léků na odvodnění zahrnuje také opakující se hladovky a nadměrné cvičení.
- Přítomnost charakteristického a nadměrného zájmu o tělesný vzhled a tělesnou hmotnost. V závislosti na těchto hodnotách se pohybuje i sebehodnocení nemocného“ (Prokešová, 2012, s. 11).

Bulimie byla spjata se starověkými a středověkými hostinami. „Celé dny a noci se hodovalo nepřeberné množství pochutin a ve chvíli, kdy se přeplněné tělo začalo bránit dalšímu přísunu potravy, vyprazdňovali se hodovnici pomocí stimulace⁵⁶ dáivého ústrojí brkem, aby vyvrátili požitou potravu a následně mohli pokračovat u přeplněných stolů“ (Matyášová, 2011, s. 19).

⁵⁵ „diuretikum – močopudný (diuretický) lék“ (Klimesš, 2005, s. 128)

⁵⁶ stimulace – dráždění (Klimesš, 2005, s. 706)

2.2.4 Rozvoj fenoménu diet v souvislosti se štíhlým tělem

Jak již bylo zmíněno, pojem dieta⁵⁷ zavádí Luigi Coronaro. Dieta je prostředek, jakým dosáhnout štíhlé postavy, především médií vytvářeným současným fyzickým ideálem. Fenomén diety se rozvíjí v souvislosti s kultem štíhlého těla, se kterým se nesetkáváme pouze v současnosti.

Ve středověku se lidé podrobovali různým kúram za účelem redukce tělesné hmotnosti. Otlí lidé záměrně jídlo vyzvraceli, používali projímadla, opium, rtuťové léky, žaludeční kapky a železité vody. Nadváha byla přičítána nadměrnému přísunu kalorií, poruchám trávení, nedostatku pohybu, ale také počestnosti, nervovému vyčerpání či nectnosti. „V 17. století praktikovali diety muži středního věku, kteří prosperovali. [...] Diety se staly zdravotní aktivitou doporučovanou obézním aristokratům“ (Fialová, 2006, s. 54). Jídlo si lidé odepírali i z náboženských důvodů (mluvíme o tzv. „půstu“).

První lázně a kliniky pro jedince s nadváhou se objevují ve 40. letech 19. století. V těchto zařízeních se jedinci s touhou po redukci tělesné hmotnosti podrobovali např. vegetariánským dietám. V 60. letech 20. století vliv modelky Twiggy způsobil závislost společnosti na redukčních dietách.

Redukce⁵⁸ tělesné hmotnosti je v dnešní době, v závislosti na představě o ideálním štíhlém těle prezentovaném médií, velmi rozšířena. „V různých dotazníkových akcích v letech 1989 a 1990 odpovídala každá druhá žena a každý čtvrtý muž, že mají minimálně jednu redukční dietu za sebou“ (Fialová, 2006, s. 56). Naopak tloušťka je negativně hodnocena, obézní lidé jsou diskriminováni a postupně je na otylost stereotypně nahlíženo již dětmi a mládeží. Obtlouštělé ženy jsou spojovány s nízkou inteligencí, vyvoláváním hádek a leností. Informace o tom, že otlí muži umírají dříve než muži štíhlí, štíhlejší, ještě více zakcentovala důležitost štíhlého těla, neboť dlouhověkost je cílem dnešního jedince. Jedním z prostředků tělesné redukce se stal sport. „Podle časopisu Stern dokonce 77 % německých žen považuje sport za prostředek redukce hmotnosti“ (Fialová, 2006, s. 56 – 57). Redukce hmotnosti těla se stává jedním z nejdůležitějších motivů pohybu těla (Fialová, 2006, s. 57).

⁵⁷ „dieta – výživa nemocného podle doporučení lékaře“ (Klimeš, 2005, s. 119)

⁵⁸ „redukce – omezení, omezování, [...] snížení, snižování“ (Klimeš, 2005, s. 618)

Dnešní doba přímo vybízí k vytváření nových oborů. Předmětem těchto dietetických⁵⁹ oborů se stává tělo, tělo štíhlé, zdravé, tedy takové, které splňuje požadavky současného nahlížení na fyzickou krásu. Nutriční terapie jakožto současný atraktivní obor pomáhá svým klientům tento fyzický ideál zrealizovat. V rámci práce jsem provedla rozhovor s diplomovanou specialistkou v oboru nutriční terapie pracující v soukromé klinice. Definicí nutriční terapie uvedla následující: „Cílem práce nutričního terapeuta je odporné působení v oblasti klinické výživy. Působí ve zdravotnických, klinických, lázeňských i sociálních zařízeních a navrhuje individuální dietní režim, který napravuje základní výživové problémy. Nutriční terapeut může působit ve třech oblastech: v managementu stravovacích služeb, kde je zodpovědný za poskytování nutričně vhodné, kvalitní stravy pro zdravé i nemocné jednotlivce a skupiny, v institucích nebo komunitních zařízeních, dále při plánování, edukaci, dohledu a hodnocení týkajícího se klinicky doporučeného stravovacího plánu přispívajícího k obnově funkčního nutričního zdraví klienta nebo pacienta a také v oblasti podpory zdraví a formulování politiky, která vede k podpoře výběru potravin u jednotlivců i skupin s cílem udržet nebo podporovat jejich nutriční zdraví a minimalizovat rizika onemocnění související s výživou. Jedná se o perspektivní obor do budoucna, neboť stravovací návyky jsou den ode dne horší. Lidé upřednostňují kvantitu před kvalitou, nakupují levné potraviny s nadměrným množstvím soli, nasycených mastných kyselin, potravu obsahující glutamát sodný (zvyšuje krevní tlak), a to i na úkor svého zdraví.“ Příčiny obezity v dnešní době přičítá nedostatečnému pohybu, stresu, nevhodné životosprávě, zdravotním komplikacím (snížená funkce štítné žlázy, zpomalený metabolismus např. častými dietami v průběhu života). Důsledky obezity vidí ve snížené pohyblivosti, zvýšenému riziku kardiovaskulárních onemocnění, vyšší kloubní zátěži či diabetu II. typu. Pacienti nutriční terapii vyhledávají za účelem redukce tělesné váhy, a to z lékařských důvodů (pacienti trpící vysokým cholesterolem, bolestivostí kloubů, dnou, vysokým krevním tlakem či diabetem II. typu), z osobních důvodů (dosáhnout spokojenosti s vlastním tělem, naplnění štíhlého ideálu), pacienti dále chtějí zlepšit své stravovací návyky (nutriční terapeutka sestaví pacientovi jídelníček⁶⁰ za účelem snížení tělesné hmotnosti), pročistit si organismus. Dalšími

⁵⁹ „dietetik – odborník v dietetice, tj. v nauce o správné, vhodné výživě zdravých i nemocných“ (Klimeš, 2005, s. 119)

⁶⁰ Jídelníček nutriční terapeutka sestavuje na základě pohlaví, výchozí hmotnosti, zdravotních komplikací, potravinových alergií (rozhovor s diplomovanou specialistkou v oboru nutriční terapie).

návštěvníky jsou také sportovci. Sportovci chtějí na základě udržení či redukce tělesné hmotnosti vylepšit svou výkonnost.⁶¹

Z textu jasně vyplývá, jakou neodmyslitelnou roli hraje v životě člověka tělesný vzhled a jak velký vliv mají sociální konstrukty těla na vytváření všeobecné představy o perfektním fyzickém vzhledu a v důsledku toho na vznik nových, atraktivních oborů pomáhajících lidem realizovat tělesný ideál. Tělo a zdraví se stávají ideologií, středem pozornosti a smyslem současného člověka. Tělesný vzhled již dávno nehraje nepodstatnou roli, ale stává se běžnou součástí života jedince, novým způsobem žití a nahlížením sám na sebe.

2.2.5 Tělo jako objekt zdobení

V dnešní době se často setkáváme s tzv. „tělesným zdobením“, které dělíme na malbu (make-up), ozdobu (šperky a různé účesy) a modifikaci (např. tetování, piercing, implantáty⁶², flesh tunel⁶³, skarifikace⁶⁴; Zahrádková, 2013, s. 13). Tělesné zdobení se stává další součástí v představě o ideálním těle.

2.2.5.1 Tělesné modifikace

Jak již bylo řečeno, do modifikací náleží tetování, piercing, implantáty, flesh tunel či skarifikace. V následujícím textu budu analyzovat pouze vybrané - tetování a piercing, na které může být také nahlíženo jako na jisté formy sebepoškozování (Zahrádková, 2013, s. 13), neboť bývají bolestivými zákroky a mohou poškodit či poškozují tělo.

⁶¹ Informace z rozhovoru s diplomovanou specialistkou v oboru nutriční terapie.

⁶² „implantace – vpravení živočišné n. lidské tkáně (orgánu), umělého orgánu [...] do těla“ (Klimeš, 2005, s. 296)

⁶³ „Flesh tunel je v podstatě specifický druh piercingu. Jedná se o kroužek, který se vkládá do vytvořeného otvoru, nejčastěji v uchu, s následným cílem zvětšit tento otvor“ (Zahrádková, 2013, s. 17).

⁶⁴ „Skarifikaci je možné popsat jako určitý dekorativní vzor na kůži, který vzniká na základě utváření trvalých jizev“ (Zahrádková, 2013, s. 17).

2.2.5.1.1 Tetování

Tetování (tatuáž)⁶⁵ je: „vpichování částeczek barevného pigmentu jehlou pod nejsvrchnější vrstvu kůže, epidermis. Tyto, takto do kůže vpravené barvy, pak vytváří určitý vzor“ (Zahrádková, 2013, s. 13). Tetování je vedle redukce tělesné hmotnosti (pomocí sportu, diety atd.) dalším individualizačním prostředkem, jak např. esteticky vylepšit své tělo. Tetování může mít své příčiny v různých komplexech (např. komplex méněcennosti; Jersáková, 2010, s. 18). V dnešní době je tento fenomén velice populární, avšak nesetkáváme se s ním pouze v současnosti, ale již mnohem dříve. Uvedu některé příklady tetování v historii.

Tatuáž byla pravděpodobně realizována již v pravěku. Tento bolestivý zákrok probíhal za doprovodu různých rituálů (tanec, zpěv, magie,...; Burkoňová, 2011, s. 8). Mumie představují nejstarší důkazy o existenci tetování v nejranějších kulturách.⁶⁶ Ve starověkém Řecku byli tetováni pouze otroci a vězni.⁶⁷ Zajímavé je, že v antickém Řecku a Římě se tetování stalo také jistou formou trestu. „Platón, řecký filosof, pedagog a matematik, usoudil, že ti, kdo se proviní rouháním, by měli být tetováni a vyhoštěni z republiky. Další raný spisovatel Suetonius udává, že sadistický římský císař Kaligula se velice rád bavil tím, že dával členy svého dvora bezdůvodně tetovat“ (Burkoňová, 2011, s. 12).

Křesťané oddělovali tetování ve jménu Boha (tetování křesťanské) a tetování světské (pohanské, tetování domorodých Britů), později na tatuáž nahlíželi jako na „dílo ďáblovo“ či znak čarodějnictví (Burkoňová, 2011, s. 14).

V současnosti je fenomén tetování velice rozšířen. „Revoluce v tetování je udivující: tetování se skutečně stává velice populárním. Je přijímáno lidmi, kterým se [...] ani nesnilo, že by se někdy dali tetovat. Stává se módním“ (Jersáková, 2010, s. 17). Elektrický strojek⁶⁸ je současný nástroj pro vpichování částeczek barevného pigmentu pod kůži a přináší boom v tetovací technice (dříve se využívaly ostré předměty např. jehly, trny či ostré kosti; Burkoňová, 2011, s. 8).⁶⁹

⁶⁵ Tetování - „Jediná forma umění, která jako materiálu využívá lidské tkáň, a proto se jedná o nejušlechtlejší umění ze všech“ (Jersáková, 2010, s. 11).

⁶⁶ Mumie - např. tzv. „ledový muž z Alp“, zlidověle Ötzi (pravěký člověk, zdoben 57 čarami a křížky), dále kníže z Pazyryku (jeho tělo bylo nalezeno na Sibiři, zdoben bájnými i skutečnými zvířaty) a kněžka Hathor neboli Amunet (tělo nalezeno v Egyptě, podélné čáry na rukou i stehnech; Burkoňová, 2011, s. 11; Zahrádková, 2013, s. 21).

⁶⁷ Dříve se nechali tetovat pouze úctyhodné a majetné osoby (Burkoňová, 2011, s. 12).

⁶⁸ Vznik strojku je datován do r. 1891 (New York; Burkoňová, 2011, s. 8).

⁶⁹ „Vynález tetovacího strojku představoval v technice tetování skutečnou revoluci. Pomocí strojku se daly tetovat mnohem komplikovanější, propracovanější a detailnější tatuáže. Tetování se postupně začalo rozšiřovat

Této formě tělesného zdobení či sebepoškozování je předkládáno mnoho funkcí a významů. Funkce tetování jsou následující: rituální, léčebně-preventivní, magicko-náboženská, komunikační a identifikační, statutárně-hierarchická, sociálně-skupinová, esteticko-erotická a individualizační (Jersáková, 2010, s. 25).

„U preliterárních a kmenových společností je tatuáž spjata s přechodovými rituály – tzv. iniciací, moment změny, jež je nezapomenutelný a obřadný. [...] Jedná se o pomalování těla barvami nebo hlinkou, vyražení zubu, pomazání krví, změnou jména nebo právě tetováním či skarifikací“ (Jersáková, 2010, s. 25). Dále byl jedinec podrobován tetování a rituálním jizvením, která tělo připravila na boj s parazity či různými infekcemi. Přechodové rituály byly často velice bolestivými (rituální funkce tetování; Jersáková, 2010, s. 25 - 26).

Význam léčebně-preventivní⁷⁰ se v dnešní Evropě a Americe již neobjevuje (terapeutické tetování se dodnes dochovalo v Africe a v Indii). V současnosti se naopak potvrzují informace o rizicích, které tetování přináší – prostřednictvím tetování je možná nákaza virem HIV a hepatitidy (Jersáková, 2010, s. 28 – 29).

Některé národy věřily, že zpodoběním např. živočicha na svém těle, se přenesou jeho schopnosti na tetovaného jedince, který tím získá nadpřirozené dovednosti. V souvislosti s náboženskou vírou se na pokožku zakreslovali bohové, jejich symboly či se tetovaly celé komunity věřících (funkce magicko-náboženská; Jersáková, 2010, s. 27 – 28).

Tetování také dokázalo zprostředkovat informaci o věku jedince či jeho postavení ve společnosti, resp. na základě druhu zdobení tatuáže (funkce statutárně-hierarchická; Jersáková, 2010, s. 31).

Tetování je schopno odrážet náležitost jedince k různým skupinám (společenským, náboženským či profesním – např. tetování japonské a ruské mafie, skinhead⁷¹, motorkářských či fotbalových gangů). „Říká se, že trvale pokreslený muž nesmí vstoupit do japonských veřejných lázní nebo sauny, neboť tetování je do jisté míry stále vnímáno ve spojitosti se zločinností [...]“ (Jersáková, 2010, s. 30). V 19. a 20. století byla totiž tatuáž spojována s kriminálním počínáním, tedy s konkrétní společenskou skupinou. V dnešní době je toto rozložení tetování ve společnosti narušeno. Tetování se stává běžnou součástí nejenom

do všech společenských vrstev. Nejednalo se totiž už o nekvalitní rozpité skvrny na kůži, ale o velmi inovativní a originální obrazce“ (Jersáková, 2010, s. 17).

⁷⁰ Primitivní národy se nechávaly tetovat, neboť věřily léčivým účinkům tatuáže – zvýšení plodnosti, léčba nemoci očí, bolesti hlavy a zubů (Jersáková, 2010, s. 28).

⁷¹ „skinhead – člen skupiny mladých lidí s typickým velmi krátkým účesem nebo ostříhaný dohola, mnohdy s násilnickými sklony a nevraživým vztahem k menšinám, u nás především k Romům, Arabům a Vietnamcům, s osobitou symbolikou (často využívající nacistické symboly“; Klimeš, 2005, s. 684)

známých mediálních osobností, nýbrž i většinové společnosti (sociálně-skupinová funkce; Jersáková, 2010, s. 30 – 31).

Tatuáž může být též prostředkem nonverbálního dorozumívání – prostřednictvím tetování vyjadřujeme svou ideologii (např. tetování skinhead), pocity či je tatuáž prostředkem identifikace (tzv. „identifikační tetování“). Identifikační tatuáž sloužila např. k rozpoznání otroka v antickém Řecku a Římě či zločince v éře Marie Terezie⁷². Specifické, skryté významy mohou mít tetování vězňů⁷³ či skinhead (komunikační a identifikační význam tetování; Jersáková, 2010, s. 29).

Esteticko-erotická funkce patří mezi nejdůležitější významy tetování. Jak význačná tato funkce je, dokládá fakt, že v 19. století byl estetický význam tetování považován za jedinou jeho funkci. Tento význam tetování má nejvýznamnější postavení v současnosti, ale setkáváme se s ním i v historii. „Estetická a erotická funkce koexistují⁷⁴, podporují se navzájem, neboť je milováno to, co je krásné. Podle způsobu tetování na různých částech těla můžeme soudit, co v určitém africkém kmeni muži na ženách nejvíce oceňují“ (Jersáková, 2010, s. 26 – 27). Esteticko-erotická funkce je tetování ve velké míře přisuzován i dnes. Tělo je v centru pozornosti, objektem realizace tělesného ideálu a též objektem zdobení jakožto projevu individualizace jedincova počínání. Tetování akcentuje u žen jejich tělesné znaky a u pánů tělesné znaky mužské (Jersáková, 2010, s. 27).

V současné době jsou význačné poslední dvě funkce, tj. esteticko-erotická a individualizační - tetování se stává nástrojem pro zvýšení atraktivity obou pohlaví. „Každý je na své tetování pyšný a hrdý, neboť je jeho součástí a patří k jeho osobnosti“ (Burkoňová, 2011, s. 10 – 11). Dochází k narušování či dokonce zániku některých funkcí tetování. K narušování dochází v rámci sociálně-skupinových, statutárně-hierarchických, komunikačních a identifikačních významů, neboť tatuáž již není doménou pouze některých skupin společnosti, není spojována se zločineckými skupinami, nýbrž s celebritami, jedinci z našeho okolí, či se sebou samými, obecně se tedy stává součástí většinové veřejnosti.

⁷² „Písmena, jež byla vypalována do kůže, označovala spáchaný čin a značku mocnářské země“ (Jersáková, 2010, s. 29).

⁷³ „Například hispánští vězni si nechávají tetovat oční koutky slzami, které označují léta strávená za mřížemi“ (Jersáková, 2010, s. 29).

⁷⁴ „koexistence – současné bytí nebo trvání; spolužití“ (Klimeš, 2005, s. 363)

2.2.5.1.2 Piercing

Piercing⁷⁵ je „propíchnutí části těla dutou jehlou a následný průnik šperku vzniklými otvory v takových partiích těla, jako jsou uši, obočí, rty, jazyk, nos, pupík, bradavky či genitálie. Určitou zvláštní roli zde zastává piercing ušního lalůčku, který má, lze říci, tradiční kořeny v západních společnostech a je opravdu velmi častý, dokonce ho najdeme i u osob, které by si žádný jiný piercing nechtěly nikdy dát. Můžeme říci, že je v naší společnosti konvenční a obvyklý“ (Zahrádková, 2013, s. 16).⁷⁶ Přívěsky ze zubů divočáků či kostí zvířat jsou dochovanými památkami nalezenými v Africe, které dokládají existenci tohoto způsobu tělesného zdobení v mladší době kamenné. Malby z této doby dokazují, že se těmito přívěsky tamní lidé krášlili.

„V průřezu naší historií existovaly momenty, kdy byl piercing pokládán za něco nedůstojného, zvrhlého či bizarního. Možná pomocí toho se jeho cesta moderními dějinami rozvíjela jako element sexuálních praktik a experimentů sadomasochistických komunit“ (Jersáková, 2010, s. 20). V minulosti se setkáváme s piercingem uší (znak dospělosti, jinde bohatství či ochrany člověka před duchy a démony), nosu (Střední východ či kočovné kmeny Berberů a Beja v Africe), jazyka (staří Mayové a Aztékové či kmeny severozápadní Ameriky), piercing bradavek (Texas – Indiáni kmene Karankawa). Piercing byl charakteristický pro hippies či punk. Na přelomu 70. a 80. let 20. století byl veřejnosti zpřístupněn díky prvnímu profesionálnímu studiu v Los Angeles, jehož založení „má na svědomí“ Doug Malloy, jenž se tak stal otcem moderního piercingu.

Mezi nejčastější umístění piercingu je ušní lalůček, který je v naší kultuře realizován již v dětském věku. Piercingů je ale celá řada: obličejové piercingy (v obočí, rtech, jazyku, nose, ušním lalůčku), piercing pohlavních orgánů, bradavek či pupíku. Mikrodermální piercing je charakteristický prakticky libovolným situováním na lidském těle, tělo se „nepropichuje jehlou, ale použije se speciální nástroj puncher, což je kruhový skalpel, se kterým se vyřízne v kůži otvor, do kterého se vloží oválná základna mikrodermálu a to tak, že tím vzniklým otvorem vyčnívá část šperku, na niž se následně našroubuje zvolené zakončení“ (Zahrádková, 2013, s. 16 – 17). Piercing můžeme kdykoliv z těla vyjmout a otvor v těle

⁷⁵ „piercing – propíchování částí těla umožňující umístění některých módních kovových ozdob do jazyka, na obočí aj.“ (Klimeš, 2005, s. 553)

způsobený piercingem se může po čase znovu zocelit (záleží na velikosti piercingu), tím se tedy liší od tetování, které bývá trvalé.

Význam a funkce piercingu je opět rituální, sociálně-skupinová, esteticko-erotická, či individualizační (Zahrádková, 2013, s. 16). Ještě v nedávné době byl piercing spojován pouze s některými skupinami (např. punk, hippies), které se v něčem od ostatní společnosti lišily, v dnešní době se ale stává běžnou formou tělesného zdobení (Jersáková, 2010, s. 19 – 21) velkého spektra jedinců, kteří nemusí příslušet k žádné sociální skupině. Piercing, avšak i tetování mohou být projevy a výraznými důkazy změny doby moderní v postmoderní. Tzv. „postmodernitu“ totiž podle Lipovetského (2008, s. 165 – 166) charakterizuje fakt, kdy: „avantgarda již nebudí pohoršení, kdy je dovoleno jakékoli novátorské hledání, kdy rozkoš a stimulace smyslů se stávají převládajícími hodnotami běžného života.“ Pro skupiny, kterým byla jejich výjimečnost odebrána a rozšířena mezi většinovou společností, to může znamenat, že se mohou v průběhu času objevovat nové formy jejich „nadřazenosti“, výjimečnosti, avšak je možné, že jejich nabytá výjimečnost jim bude znovu odebrána.

3 ZÁVĚR

Cílem a náplní práce bylo představit proměny tělesného ideálu v historickém kontextu a zpracovat problematiku sociální vlivů na tělo, tj. sociální konstrukci těla, a to ve vybraných obdobích tzv. „modernity“ a především tzv. „postmodernity“, tedy prostřednictvím komparace různých teoretických koncepcí analyzovat danou problematiku.

Předkládaný text čerpal z teoretických přístupů význačných autorů vztahujících se k specifické problematice těla a společnosti (Bauman, Lipovetsky, Giddens, Eco, Foucault a mnoho dalších). Baumanovy „Úvahy o postmoderní době“ se staly nejzákladnější inspirací při psaní této práce.

Dalším důležitým zdrojem se stal rozhovor s diplomovanou specialistkou zabývající se současným atraktivním oborem – nutriční terapií.

Na základě rozhovoru nutriční terapeutka zodpověděla následující: uvedla definici nutriční terapie, jakožto perspektivního oboru, jenž souzní se současným kulturním štíhlé postavy, dále příčiny obezity (stres, nedostatečný pohyb či zdravotní komplikace) a důsledky nadváhy (zvýšené riziko kardiovaskulárních onemocnění, snížená pohyblivost, diabetes II. typu či vyšší kloubní zátěž). Diplomovaná specialistka v oboru nutriční terapie dále sdělila, za jakým účelem jedinci nutriční terapii vyhledávají (redukce tělesné váhy - lékařské důvody, tj. např. vysoký cholesterol, a pro danou problematiku význačné důvody osobní, tj. nutriční terapie nabízí prostředky redukce tělesné váhy a tím naplnění přání klienta, který se řídí představou o ideálním těle předkládaném především médiem, dále z důvodů zlepšení svých stravovacích návyků a pročištění organismu).

Práce analyzovala fyzický ideál, a to ve starověku, středověku a novověku, a dále se zabývala sociální konstrukcí těla v moderní a postmoderní době.

V období starověku se práce věnovala zejména antickým představám tělesné dokonalosti.

V období středověku se text zabýval užíváním různých prostředků na redukci tělesné hmotnosti - tloušťka byla uznávána pouze u majetných jedinců (např. křesťané nazývali obžerství smrtelným hříchem, neboť za krásné nepovažovali fyzickou stránku člověka, nýbrž duši). V současnosti jsou diskriminováni a kritizováni všichni otlíklí jedinci – na nadváhu je

nahlíženo jako na něco špatného, na něco, co nesplňuje dnešní představy společnosti o štíhlém tělesném ideálu.

Pro novověk je zlomové 18. století, neboť je jím započat novověký ideál krásy a odívání. Plnoštíhlost, plnější postava se stává ideálem např. v 17. a 19. století. Na přelomu 19. a 20. století je zveřejněna informace o předčasném úmrtí otlých jedinců a postupně se formuje dnešní ideál ve formě štíhlé postavy ženského pohlaví. 20. století prošlo mnoha proměnami v nahlížení na ideální tělo především vlivem médií (počátek 20. století – ženy s širokými boky či plným poprsím, 20. léta – fyzická podobnost žen s muži, 40. léta – akcent přirozenosti, 50. léta – plnoštíhlost, 60. léta – u žen chlapecká postava a vyhublé tělo, od 80. let do současnosti postava štíhlá až vyzáblá), jež předkládají příliš štíhlé vzory, které se stávají pro veřejnost zdrojem tělesné inspirace, a v důsledku toho se objevují narcistické poruchy či poruchy příjmu potravy (60. léta jsou obdobím s největším nárůstem žen podléhajícím poruchám příjmu potravy). V rámci médií se ženy inspirují např. filmovými vzory (počátek 20. století - Marlene Dietrich, počátek 2. světové války až 50. léta 20. století - Lída Baarová, Adina Mandlová, Josephine Bakerová, 50. léta 20. století - Grace Kellyová, 50. a 60. léta 20. století - Marilyn Monroe, Brigitte Bardot). V současnosti je za tělesnou krásu považováno tělo štíhlé až vyzáblé s mírami 90-60-90 či upraveným a mladistvým vzhledem.

V době moderní byly uvedeny tzv. „továrny na řád“ (např. průmyslové podniky, vojenské kasárny), které formovaly představu o ideálním těle dělníka a vojáka a symbolizovaly disciplínu. Za sociální konstrukt fyzické krásy v Třetí říši můžeme považovat teorii o tzv. „árijské rase“, tedy rase nadřazené, zahrnující ideální nacistickou krásu.

Média (tisk, film, televize či internet) byla zmíněna, jakožto neodmyslitelný sociální konstrukt v době postmoderní. V souvislosti s tímto sociálním konstruktem bylo naznačeno předkládání obrazu příliš štíhlého těla a jako důsledek rozvoj narcismu či poruch příjmu potravy. Významně se média podílejí na vytváření představy fyzické dokonalosti od konce 19. století. Dámské časopisy měly značný vliv na zvýšení pozornosti žen o svůj zevnějšek (např. Vogue, Seventeen), neboť jim sliboval realizaci štíhlého ideálu. Výrazným činitelem ovlivňujícím pohled na fyzickou krásu se od 50. let 20. století stala televize, neboť od zmíněné doby byla neopomenutelnou součástí domácností. Pro současnost je především význačný internet, jakožto další sociální konstrukt. Vliv internetu v souvislosti s dnešním ideálem krásy může mít velice negativní důsledky. Propaguje štíhlý až vyzáblý fyzický ideál,

neboť dívkám radí, jakým drastickým způsobem redukovat tělesnou váhu a dosáhnout tak současného ideálního pohledu na tělesný vzhled.

Do poruch spojených se současným pohledem na tělo práce zahrnula poruchy příjmu potravy (mentální anorexie, mentální bulimie, mezi další typy poruch příjmu potravy spadá orthorexie – závislost na zdravém jídle, bigorexie – posedlost domnělým defektem vzhledu těla, drunkorexie – snižování kalorií díky zvýšené konzumaci alkoholu) a narcistické zaujetí vlastním tělem, jakožto charakterové poruchy. Mluvíme o kultu těla, o tělu jako objektu uctívání (narcistická porucha) či sebepoškozování (poruchy příjmu potravy, vybrané tělesné modifikace – tetování a piercing).

V souvislosti s poruchami příjmu potravy, vybranými tělesnými modifikacemi (tetování a piercing) a narcismem můžeme mluvit o fascinaci vlastním tělem - tělo jako centrum pozornosti, nespokojenosti se svým tělesným vzhledem, nereálném nahlížení na své tělo (zkreslené představy prostřednictvím sociálních vlivů) a především touze po naplnění ideálu současné tělesné krásy. U sebehladovění se setkáváme s bulimickým typem (záchvaty přejídání) či typem nebulimickým (absence přejídání), u přejídání (mentální bulimie) s typem tzv. „vyprazdňovacím“ (tělo se tzv. „pročišťuje“) a „nevyprazdňovacím“ (tělo je podrobováno vysoké tělesné zátěži). Narcismus je v textu charakterizován především jako láska k vlastní osobě (sebeláska).

V rámci doby postmoderní se v předkládaném textu objevil nejdůležitější znak postmoderní doby – hédonismus, spotřeba charakteristická pro tzv. „sběratele zážitků, prožitků“. Sběratel zážitků se vyznačuje narcistickou zodpovědností, která se projevuje např. zrychlováním změn vkusu či stresem a depresí, dnes tak příznačnými rysy.

V historii se tedy setkáváme s různými formami ovládnutí veřejnosti. Práce se zmiňuje o formách následujících: tzv. „továrny na řád“, tzv. „árijská rasa“ (moderní doba) a média (doba postmoderní). V kontrastu k postmoderní době je stavěno tělo vojáka a dělníka v době moderní, které je formováno tzv. „továrnami na řád“ (vojenské kasárny, průmyslové podniky). Současné ideální tělo má s tělem vojáka některé společné rysy např. se také stává terčem a předmětem moci, disciplíny. Tělo vojáka a dělníka bylo podrobeno disciplíně ve vojenských kasárnách a průmyslových podnicích. Dnes, aniž si to uvědomujeme, je také tělo disciplinováno, pouze jinými sociálními konstrukty - médii. Média mají značný vliv na širokou veřejnost. Té vnucují představu o fyzické dokonalosti a danou ideou se veřejnost inspiruje. Rozdíl je v tom, že u těla vojáka a dělníka je vliv sociálních konstruktů patrnější. Na

muže, kteří nebyli fyzicky silnými, se nahlíželo jako na překážky v záměrech moderní doby, tehdejšího fyzického ideálu. Můžeme tvrdit, že na otylost je dnes nahlíženo obdobně, tj. jako na překážku představy o současném fyzicky dokonalém těle.

Představa o ideálním těle v současnosti zahrnuje tělo štíhlé a vybrané tělesné zdobení (tetování a piercing). Tetování a piercing má mnoho funkcí, z nichž do současnosti se dochovaly pouze některé z důvodu narušování konkrétních významů. Dnes jsou význačné funkce esteticko-erotická a individualizační (projev svobody jedince).

Daná problematika byla v předkládané práci analyzována z důvodu její aktuálnosti. Výrazně se projevuje zájem lidí o své tělo, kterému je poskytována veškerá péče a komfort (pravidelné lékařské prohlídky, návštěvy kadeřnictví, kosmetických a masážních salónů, solárií, zájem o pohybové aktivity, zdravou výživu či zákroky plastického chirurga).

Příčiny v současnosti výrazně zvýšeného zájmu o tělo spatřuji v médiích, které světu předkládají vzory se štíhlou až vyhublou postavou či mladistvým vzhledem. V souvislosti se štíhlou postavou a mladistvým vzhledem se rozvíjí dietetický a kosmetický průmysl. Slibují redukci tělesné váhy (dietetický průmysl) a mladistvý vzhled (omezení či úplné odstranění fyzických znaků stárnutí).

Vnímání a hodnocení lidského těla je velice složitá záležitost, neboť je široká veřejnost ovlivněna sociálními vlivy svého okolí, a to především médii předkládanou krásou. To, co bylo považováno ještě v nedávných letech za fyzický ideál, je v současnosti nahlíženo jako na stereotyp, zaostalost, ošklivost. Tělesný ideál se vyvíjí a s ním i představa lidí o kráse.

Smysl práce spočívá v objektivním pohledu na vlastní vzhled těla. Je třeba si uvědomit, jak značný vliv mají média v ovlivňování představ o kráse a jaký účel má propagace štíhlých modelek, resp. současného fyzického vzhledu – zisk. Média nám předkládají nezdravý tělesný ideál, který se snažíme napodobit, a zvyšujeme tím riziko propadnutí např. poruchám spojeným se současným pohledem na tělo (např. poruchy příjmu potravy).

Je žádoucí, aby ženy na své tělo nahlížely reálně, nikoliv prostřednictvím sociálních konstruktů těla, a vytvořily si svou vlastní představu o fyzické kráse a byly se svým vzhledem především spokojeny, neboť analýza tělesného ideálu v historii ukazuje, že dokonalým tělem

nebyla vždy postava štíhlá. Setkáváme se i s obdobími, které podporují plnoštíhlý ideál (např. 17., 19. století či 50. léta 20. století).

Dále je žádoucí, aby informace o poruchách příjmu potravy byly co nejvíce rozšířeny a ženám zpřístupněny, a následně se o ně ženy zajímaly. Akcentuji tedy důležitost prevence poruch příjmu potravy a obecně poruch, které jsou spojené se současným pohledem na tělo.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

Literatura

BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, 165 s. ISBN 8085850125.

ECO, Umberto. *Dějiny ošklivosti*. Vyd. 1. Editor Umberto Eco. Praha: Argo, 2007, 455 s. ISBN 978-80-7203-893-0.

ECO, Umberto. *Dějiny krásy*. Vyd.1. Editor Umberto Eco. Praha: Argo, 2005, 439 s. ISBN 80-720-3677-7.

FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: Jan Piszkiwicz, 2004, 159 s. ISBN 80-867-6806-6.

FIALOVÁ, Ludmila. *Moderní body image: jak se vyrovnat s kultem štíhlého těla*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 92 s., [6] s. obr. příl. ISBN 80-247-1350-0.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*. 1. vyd. Praha: Dauphin, 2000, 427 s. ISBN 80-860-1996-9.

GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 200 s. Post, sv. 3. ISBN 80-864-2915-6.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 7. vyd., V SPN vyd. 2., rozš. a dopl. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2005, 829 s. Post, sv. 3. ISBN 80-723-5272-5.

LIPOVETSKY, Gilles. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. V českém jazyce vyd. 4. Překlad Helena Beguivinová. Praha: Prostor, 2008, 357 s. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-190-5.

Ottova encyklopedie A-Ž. Vyd. 1. Praha: Ottovo nakladatelství, 2004, 1144 s. ISBN 80-736-0014-5.

REICHEL, Peter. *Svídný klam Třetí říše: fascinující a násilná tvář fašismu*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004, 384 s., [36] s. obr. příl. ISBN 80-720-3604-1.

Další zdroje

Internetové zdroje

BÁRTOVÁ, Barbora. *Sedm smrtelných hříchů*. Olomouc, 2013. Dostupné z: <http://theses.cz/id/2lsy74/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy.

BURKOŇOVÁ, Pavla. *Tetování: Historie a současnost*. Brno, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/342330/ff_b/. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav evropské etnologie.

ČAPKOVÁ, Barbora. *Krása jako sociální konstrukt? Soubor rozhovorů na téma „ideální krása“*. Brno, 2010. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/274058/fss_b/. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.

JERSÁKOVÁ, Klára. *Fenomén současného tetování a piercingu z hlediska rituálního chování*. České Budějovice, 2010. Dostupné z: <http://theses.cz/id/wrnbmo/>. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta.

KMÍNEK, Michal. *Estetika nacionálního socialismu*. Brno, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/368308/ff_m_a2/. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav hudební vědy. Vedoucí práce prof. PhDr. Jaroslav Střítecký, CSc.

MATYÁŠOVÁ, Martina. *Poruchy příjmu potravy aneb fyzický vzhled mládeže jako*

důležitý aspekt sebepojetí. Brno, 2011. Dostupné z: <http://theses.cz/id/nra16n/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky.

PROKEŠOVÁ, Sabrina. *Poruchy příjmu potravy jako jeden z aspektů sebepoškozování*. Brno, 2012. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/350213/pedf_b/. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky.

ŠIMKOVÁ, Blanka. *Problematika ideálu krásy v novověkém myšlení*. Brno, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/209591/pedf_m. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky.

VOITLÉ, Marek. *Sebeobraz osoby s narcistickými rysy*. Olomouc, 2011. Dostupné z: <http://theses.cz/id/oyhg29/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

ZAHRÁDKOVÁ, Simona. *Tetování a další tělesné modifikace: jejich význam pro jedince a zjišťování tendence k rizikovému chování u těchto osob*. Olomouc, 2013. Dostupné z: <http://theses.cz/id/9obmtx/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra psychologie.

Půst. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-05-16]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%AFst>

Dna. In: *Velký lékařský slovník* [online]. 2008 [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: <http://lekarske.slovniky.cz/pojem/dna-2>

Cindy Crawford. In: *Česko - Slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2013-06-10]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/tvurce/2514-cindy-crawford/>

Věstonická venuše. In: *ZDENĚK BURIAN 1905 - 1981* [online]. 2005 [cit. 2013-06-13].

Dostupné z: <http://burianzdenek.cz/Vestonicka-venuse.html>

Neobyčejné ženy: Grace Kellyová. In: *Česká televize* [online]. 2011 [cit. 2013-06-13].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10364942453-neobycejne-zeny/211382552610006-grace-kellyova/>

Rozhovor s diplomovanou specialistkou v oboru nutriční terapie